

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ηροδότου Ιστορίες

Μετάφραση:
Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Τόμος 2ος

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ II / Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:**

**«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ

Πρόεδρος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

**Πράξη με τίτλο: «Συγγραφή νέων
βιβλίων και παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση το
ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου

Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Αναπληρωτής Επιστημ. Υπεύθ. Έργου

Γεώργιος Κ. Παληός

Σύμβουλος του Παιδαγωγ. Ινστιτούτου

Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου

Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγ. Ινστιτ.

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75% από
το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και
25% από εθνικούς πόρους.**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

**Ζωή Σπανάκου, Φιλολόγος,
Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης
«Ιωάννης Α. Πανούσης, Πάρεδρος
ε.θ. του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.
Έλαβε μέρος Στη συγγραφή του
πρώτου μέρους (1/3)».**

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

**Αντώνιος Σακελαρίου, Επίκ.
Καθηγητής του Παν/μίου Πατρών
Αντώνιος Σπανουδάκης,
Σχολικός Σύμβουλος
Βενετία Μπαλτά, Φιλολόγος,
Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης**

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΗ

Ιωάννα Δρόσου, Ζωγράφος

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

**Μαρία Βασιλάκη, Φιλολόγος,
Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης**

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ

Χριστίνα Αργυροπούλου,
Σύμβουλος του Π.Ι.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Αγάθη Γεωργιάδου, Φιλολόγος,
Εκπαιδευτικός Β/θμιας Εκπ/σης

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Γεώργιος – Θωμάς Λαζόγκας,
Ζωγράφος

ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας
Αποφ. 16158/6-11-06 και
75142/Γ6/11-7-07 ΥΠΕΠΘ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

Ζωή Σπανάκου

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ
Ελληνικά γράμματα**

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ (ΜΤΦΡ.)

Ηροδότου Ιστορίες

Α΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

**Μετάφραση:
Ηλίας Σ. Σπυρόπουλος**

Τόμος 2ος

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ (II) ΕΥΤΕΡΠΗ

Η μούσα
Ευτέρπη

ΑΙΓΥΠΤΙΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο «αιγύπτιος λόγος*» είναι η μεγαλύτερη και πιο εντυπωσιακή από τις γεωγραφικές – εθνογραφικές παρεκβάσεις* στο έργο του Ηροδότου, αφού καλύπτει ένα βιβλίο, και μας δίνει ένα πλήθος στοιχείων αρχαιολογικών, γεωγραφικών, εθνογραφικών, λαογραφικών, ιστορικών: για τη χώρα, το Νείλο, για τους ανθρώπους, τα ήθη, τα έθιμα, τον τρόπο ζωής, για τις

επιστήμες, τη θρησκεία, τους βασιλείς και τα έργα τους, τα μνημεία της χώρας. Παράλληλα ο Ηρόδοτος μας δίνει πολύτιμες πληροφορίες για τον τρόπο που εργάστηκε ως ιστορικός. Αφορμή για τον «αιγύπτιο λόγο» είναι η εκστρατεία του Καμβύση, γιου και διαδόχου του Κύρου, στη χώρα αυτή (525 π.Χ.), την οποία και ο ίδιος ο Ηρόδοτος (όπως πολλοί Έλληνες του καιρού του) επισκέφθηκε και θαύμασε.

ΕΝΟΤΗΤΑ 4η Η ΧΩΡΑ ΚΑΙ Ο ΝΕΙΛΟΣ II, 3-5, 12, 19-22

Θεματικά κέντρα

- *Επιτεύγματα των Αιγυπτίων*
- *Η χώρα και ο Νείλος*
- *Οι πλημμύρες τον Νείλου*

Ο θεός Ώρος·
παριστάνεται
με κεφάλι γερακιού.

Θρησκεία

Π3. [...] Λοιπόν, απ' όσα μου εξιστόρησαν, αυτά που έχουν σχέση με τη θρησκεία¹ δεν έχω πρόθεση να τα εκθέσω, με μόνη εξαίρεση τα ονόματα² των θεών, γιατί πιστεύω ότι όλοι οι άνθρωποι γνωρίζουν στον ίδιο βαθμό³ αυτά τα θέματα· κι όσα θ' αναφέρω γι' αυτά, είναι που μου το επιβάλλουν οι ανάγκες της αφήγησής μου.

Ημερολόγιο – Θεοί

Π4. Όμως για ό,τι έχει να κάνει με τα ανθρώπινα, έλεγαν τα εξής και

συμφωνούσαν μεταξύ τους· πρώτοι απ'όλους τους λαούς οι Αιγύπτιοι ανακάλυψαν το έτος⁴ και διαίρεσαν σε δώδεκα μέρη τον κύκλο των εποχών του· κι έλεγαν ότι την ανακάλυψη αυτή την έκαναν παρατηρώντας τα άστρα. Και, κατά τη γνώμη μου, υπολογίζουν πιο ορθά από τους Έλληνες τη διάρκεια του έτους, εφόσον οι Έλληνες προσθέτουν σε κάθε δυο χρόνια έναν εμβόλιμο μήνα, για να έχουν κανονικά την εναλλαγή των εποχών, ενώ οι Αιγύπτιοι, δίνοντας στους δώδεκα μήνες τριάντα μέρες στον καθένα, προσθέτουν σε κάθε έτος πέντε ημέρες συμπληρωματικές κι έτσι ο κύκλος των εποχών ολοκληρώνοντας την περιφορά του συμπίπτει με το τέλος του έτους τους. Κι έλεγαν ότι οι Αιγύπτιοι πρώτοι καθιέρωσαν ονόματα των δώδεκα

---

¹ **θρησκεία:** ο Ηρόδοτος αποφεύγει να μιλήσει διεξοδικά για θρησκευτικά ζητήματα· άλλωστε θέμα του έργου του είναι τα ανθρώπινα πράγματα όχι τα θεία.

² **ονόματα:** (στο πρωτότυπο «*ἑπωνυμία*») εννοεί τα χαρακτηριστικά, τις ιδιότητες, την καταγωγή, τη λατρεία και όχι ακριβώς τα ονόματα ως λέξεις.

³ **στον ίδιο βαθμό:** πιθανόν να εννοεί ο Ηρόδοτος ότι τα θρησκευτικά γενικώς στοιχεία (λατρεία, ηθικές επιταγές) είναι ως ένα βαθμό κοινά σε όλους τους λαούς.

4 πρώτοι... ανακάλυψαν το έτος: το ημερολόγιο άρχισε να χρησιμοποιείται στην Αίγυπτο το 2770 π.Χ. Η λύση που έδωσαν οι Αιγύπτιοι στον υπολογισμό του έτους, με την

εισαγωγή του ηλιακού έτους, τη διαίρεση του σε 12 μήνες των 30 ημερών και την προσθήκη των 5 ημερών, ήταν πολύ πιο απλή και σωστή από το σεληνιακό έτος των Ελλήνων.

θεών⁵ κι ότι από αυτούς τα πήραν οι Έλληνες, και πρώτοι αφιέρωσαν στους θεούς βωμούς και αγάλματα και ναούς και σκάλισαν παραστάσεις πάνω σε πέτρα.

Η Αίγυπτος δώρο του Νείλου

II5. Κι έμεινα με την εντύπωση ότι οι πληροφορίες που έδιναν για τη χώρα τους ήταν σωστές. Γιατί κι ένας που δεν κατατοπίστηκε καθόλου από πριν, αλλά την είδε – φτάνει βέβαια να 'χει μυαλό –

αντιλαμβάνεται ότι την περιοχή της Αιγύπτου, στην οποία φτάνουν με τα καράβια τους οι Έλληνες⁶, την έχουν επίκτητη οι Αιγύπτιοι και την πήραν δώρο απ' τον ποταμό⁷ [...]. με το πρώτο που πλησιάζει στη στεριά το καράβι σου κι ενώ ακόμα θέλει μιας μέρας δρόμο⁸ για να πιάσει στεριά, αν ρίξεις στο βυθό βολίδα⁹, θα σου κουβαλήσει επάνω πηλό, κι ας είσαι σε νερά έντεκα οργιές βαθιά¹⁰. Από αυτό λοιπόν φαίνεται ποια έκταση πήραν οι προσχώσεις.

**<ή> Αἴγυπτος ἔς τὴν Ἑλληνες
ναυτίλλονται ἔστί Αἴγυπτίοισι
ἐπίκτητός τε γῆ καὶ δῶρον τοῦ
ποταμοῦ [...]**

Γεωλογικές παρατηρήσεις

Π12. Λοιπόν, για όσα αφορούν την Αίγυπτο δίνω πίστη και στα λόγια αυτών που λεν τα παραπάνω και προσωπικά σχημάτισα με βεβαιότητα τη γνώμη ότι οπωσδήποτε αυτή είναι η πραγματικότητα, γιατί είδα πρώτα πρώτα ότι η Αίγυπτος προεξέχει προς τη θάλασσα απ' τη γειτονική της χώρα κι έπειτα βρίσκονται κοχύλια¹¹ πάνω στα βουνά της κι ένα στρώμα άρμης κατακάθεται πάνω τους, έτσι που να προκαλεί φθορές και στις πυραμίδες, και το βουνό που βρίσκεται πάνω από τη Μέμφη, μονάχα αυτό απ' όλη την Αίγυπτο να έχει άμμο· κι επιπρόσθετα το χώμα της Αιγύπτου [...] είναι μαύρο¹² και ευκολότριφτο, καθότι είναι λάσπη και πρόσχωση που

την κατέβασε ο ποταμός από την Αιθιοπία.

Οι πλημμύρες του Νείλου: Οι θεωρίες

Π19. Κι όταν ανεβαίνουν τα νερά του, ο Νείλος πλημμυρίζει όχι μόνο το Δέλτα, αλλά και κάποιες περιοχές της χώρας που θεωρούνται ότι ανήκουν στη Λιβύη και στην Αραβία [...]. Για το ιδιαίτερο όμως χαρακτηριστικό του ποταμού δεν μπόρεσαν να με κατατοπίσουν ούτε οι ιερείς ούτε κανένας άλλος. Και με ιδιαίτερο ενδιαφέρον ρωτούσα να μου πουν ποιος είναι ο λόγος που ο Νείλος, αρχίζοντας από το θερινό ηλιοστάσιο¹³, κατεβαίνει φουσκωμένος εκατό μέρες και, φτάνοντας περίπου στην εκατοστή, ξαναγυρνά στην κοίτη του με

χαμηλωμένη τη στάθμη των νερών του, ώστε συνεχώς όλο το χειμώνα το ρεύμα του είναι μικρό, ωστόσο πάλι έρθει το θερινό ηλιοστάσιο. Λοιπόν, γι' αυτό το ζήτημα δεν μπόρεσε να με κατατοπίσει κανένας Αιγύπτιος, όταν τους ρωτούσα ποιο μυστήριο κρύβει ο Νείλος, ώστε να παρουσιάζει το αντίθετο φαινόμενο¹⁴ από τους υπόλοιπους ποταμούς. [...]

II20. Αλλά κάποιοι Έλληνες, στην επιθυμία τους να γίνουν διάσημοι για τη σοφία τους, είπαν για το ζήτημα των νερών του Νείλου τρεις θεωρίες, για τις δυο απ' τις οποίες απαξιώ να κάνω λόγο, απλώς θα περιοριστώ να τις αναφέρω. Λοιπόν η μια τους λέει ότι η αιτία που φουσκώνει ο ποταμός είναι τα μελέμια¹⁵, που εμποδίζουν τον Νείλο

---

⁵ **δώδεκα θεών:** οι κυρίαρχοι θεοί της Αιγύπτου ήταν οκτώ και από αυτούς προέρχονταν οι δώδεκα νεότεροι θεοί. Μάλλον δεν είχαν μεγάλη σχέση με το ελληνικό δωδεκάθεο.

⁶ **στην οποία ... οι Έλληνες:** εννοεί τη λίμνη Μοίριδα (βλ. χάρτη 1, σ. 70-73)· αποτελούσε το όριο στο οποίο έφταναν οι Έλληνες. Ο Ηρόδοτος νόμισε ότι ήταν τεχνητή λίμνη.

⁷ **δώρο απ' τον ποταμό:** ο χαρακτηρισμός αποδίδεται στον λογογράφο Εκαταίο (έζησε περίπου το 550- 479 π.Χ.).

⁸ **μιας μέρας δρόμο:** το ταξίδι μιας ημέρας με πλοίο μπορούσε να καλύψει κατά τον Ηρόδοτο 540 ή 700 σταδίου*.

⁹ **βολίδα:** όργανο βυθομέτρησης (θάλασσας, λίμνης, ποταμού) ή

ανίχνευσης του βυθού. Ήταν ένα κομμάτι μολύβι δεμένο σε κλωστή. Ερευνήστε πώς γίνεται σήμερα η βυθομέτρηση των θαλασσών.

¹⁰ **έντεκα οργιές βαθιά:** δηλαδή σε βάθος 20μ.· η οργιά ισοδυναμούσε με 1,84 μ.

¹¹ **κοχύλια:** η παρατηρητικότητα του ιστορικού είναι εξαιρετική και οι εκτιμήσεις του ακριβείς.

¹² **μαύρο:** οι Αιγύπτιοι ονόμαζαν τη χώρα τους Κεμτ ή Κέμ (: «Μαύρη»).

¹³ **θερινό ηλιοστάσιο:** οι πλημμύρες δεν άρχιζαν παντού την ίδια εποχή, αλλά ξεκινώντας από τα νότια περίπου τον Απρίλιο, άρχιζαν στην περιοχή της Μέμφιδας (κοντά στο σημερινό Κάιρο) περίπου στο τέλος Ιουνίου. Σωστά λοιπόν ο Ηρόδοτος αναφέρει το θερινό ηλιοστάσιο (22 Ιουνίου).

¹⁴ **το αντίθετο φαινόμενο:** οι πλημμύρες το καλοκαίρι, τις οποίες ο Ηρόδοτος δεν μπορεί να εξηγήσει, οφείλονται στις έντονες τροπικές βροχές στη λεκάνη του Άνω Νείλου, την Αιθιοπία και στο οροπέδιο της Α. Αφρικής. Μόλις οι βροχές σταματήσουν, κατεβαίνει σταδιακά και η στάθμη του ποταμού. Σωστά αναφέρει τη διάρκεια των πλημμύρων.

¹⁵ **μελτέμια:** η θεωρία αποδίδεται στον Θαλή τον Μιλήσιο (έναν από τους «επτά σοφούς», βλ. ενότητα 2, σ. 75, 1ος τόμος). Τα μελτέμια (στο πρωτότυπο *ἐτήσιαι*) φυσούν το καλοκαίρι από τα ΒΔ.

να χύσει τα νερά του στη θάλασσα. Όμως τόσες φορές μελτέμια δε φύσηξαν, μα να που ο Νείλος

παρουσίασε το ίδιο φαινόμενο. Κι επιπρόσθετα, αν η αιτία ήταν τα μελέμια, θα περιμέναμε και οι άλλοι ποταμοί, όσων το ρεύμα κυλά αντίθετα με τα μελέμια, να παρουσιάζουν το ίδιο φαινόμενο [...]

Π21. Η δεύτερη θεωρία¹⁶ δεν έχει βέβαια τη λογικοφάνεια της προηγούμενης, εντυπωσιάζει όμως περισσότερο στο άκουσμά της· αυτή λέει ότι ο Νείλος μάς μπερδεύει μ' αυτό το φαινόμενο, επειδή τα νερά του έρχονται από τον Ωκεανό, και ο Ωκεανός περιβρέχει ολόκληρη τη γη.

Π22. Η τρίτη τώρα θεωρία, ενώ είναι πολύ πιο αληθοφανής, απομακρύνεται περισσότερο από την αλήθεια¹⁷. Γιατί κι αυτή δε λέει

τίποτα, όταν ισχυρίζεται ότι ο Νείλος φουσκώνει από το χιόνι που λιώνει – ποιος; ο Νείλος, που κυλά από τη Λιβύη διασχίζοντας τη χώρα των Αιθιοπών και βγαίνει στην Αίγυπτο! Λοιπόν, από πού κι ως πού το ρεύμα του προέρχεται από χιόνι, εφόσον κυλά από τα πιο θερμά μέρη σε μέρη που γενικά είναι πιο ψυχρά; [...]

---

¹⁶ **η δεύτερη θεωρία:** τη διατύπωσε μάλλον ο Εκαταίος.

¹⁷ **απομακρύνεται... αλήθεια:** αντίθετα αυτή η θεωρία βρίσκεται πιο κοντά στην αλήθεια. Τη γνώμη αυτή είχε διατυπώσει ο φιλόσοφος Αναξαγόρας. Ο Ηρόδοτος δεν γνώριζε για τα χιόνια των βουνών της κεντροανατολικής Αφρικής.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1. Ποιες πληροφορίες αποκομίζουμε για τη μέθοδο του ιστορικού από την ενότητα;**
- 2. Να μελετήσετε ένα από τα θέματα:**
  - α) Οι πλημμύρες του Νείλου: ποιες θεωρίες διατυπώθηκαν και ποια είναι στην πραγματικότητα η αιτία των πλημμύρων. Να απαντήσετε και με όσα μάθατε στο μάθημα της Γεωγραφίας.**
  - β) Το ηλιοστάσιο: τι είναι, ποιες παραδόσεις και έθιμα συνδέονται με το θερινό ηλιοστάσιο (π.χ. οι φωτιές του Άι-Γιάννη). Θα αντλήσετε πληροφορίες από το διαδίκτυο.**
- 3. Τα θέματα που αναπτύσσει στην ενότητα αυτή ο Ηρόδοτος τα συζητήσε με τους ιερείς της Αιγύπτου, ενώ άλλα θέματα (π.χ. για τις**

πλημμύρες του Νείλου) τα γνωρίζει και από τους λογογράφους, π.χ. από τον Εκαταίο. Σήμερα, ποιες επιστήμες έχουν αντικείμενο τους τα θέματα αυτά; Συγκεντρώστε πληροφορίες και συζητήστε την εξέλιξη της επιστήμης.

Παράλληλο κείμενο

Ιλιάδα (Σ 478- 483, 607- 608)

Η ασπίδα του Αχιλλέα: ο Ωκεανός

Και πρώτα δυνατό, θεόρατο

βάζει μπροστά σκουτάρι* (478)

δουλεύοντάς το ολούθε

στέριωσε τριπλό λαμπρό στεφάνι

[...] λογής λογής πλουμίδα

εχάραξε με τη σοφή του τέχνη.

Βάζει τη γης, βάζει τη θάλασσα,

βάζει τα ουράνια απάνω

[...] Κι ακόμα βάζει το περίτρανο

του Ωκεανού ποτάμι (607)

στου σκουταριού του στέριου
ολόγυρα το πιο ακρινό στεφάνι.
Μετάφραση: Ν. Καζαντζάκης –
Ι. Θ. Κακριδής
* σκουτάρι: η ασπίδα.

ΕΡΩΤΗΣΗ

Ποια σχέση έχει η αντίληψη για τον ωκεανό, όπως διατυπώνεται στην Ιλιάδα («Παράλληλο κείμενο»), με τη θεωρία που απορρίπτει ο Ηρόδοτος για τις πλημμύρες του Νείλου; (βλ. χάρτη σ. 133).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Να καταγράψετε τα θέματα που πραγματεύεται ο Ηρόδοτος στην ενότητα αυτή και να αναπτύξετε σε μία παράγραφο όποιο σας αρέσει περισσότερο.

ΕΝΟΤΗΤΑ 5η «ΘΩΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΝΟΜΟΙ» ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ

Π 35-37, 42, 50, 65, 68, 84, 86, 99

Θεματικά κέντρα

- «Περίεργα» έθιμα και συνήθειες
- Τα ιερά ζώα
- Ιερείς
- Ο κροκόδειλος
- Οι θεοί
- Άλλα αξιοπρόσεκτα
- Η μέθοδος

Οι Αιγύπτιοι: διαφορετικοί απ' όλους τους λαούς

Π35. Τώρα, θα δώσω μεγάλη έκταση στην περιγραφή της Αιγύπτου, επειδή η φύση της παρουσιάζει τα περισσότερα αξιοθέατα κι έχει να δείξει ανθρώπινα δημιουργήματα ανώτερα από κάθε περιγραφή –

καμιά άλλη χώρα δεν μπορεί να συγκριθεί μ' αυτή· γι' αυτό θα κάνω περισσότερο λόγο γι' αυτή. Οι Αιγύπτιοι, όπως η ατμόσφαιρα τους¹⁹ είναι κάτι το μοναδικό και ο ποταμός τους παρουσιάζει διαφορετικά φαινόμενα απ' ό,τι οι άλλοι ποταμοί, καθιέρωσαν σ' όλα τα πάντα συνήθειες και νόμους αντίθετους απ' των άλλων λαών για παράδειγμα, στη χώρα τους οι γυναίκες είναι που πηγαίνουν στην αγορά και κάνουν το λιανεμπόριο²⁰, ενώ οι άντρες κάθονται στο σπίτι και υφαίνουν κι ενώ οι άλλοι υφαίνουν σπρώχνοντας το υφάδι προς τα πάνω, οι Αιγύπτιοι προς τα κάτω²¹. [...]

**Ἔρχομαι δὲ περὶ Αἰγύπτου
μηκυνέων τὸν λόγον, ὅτι πλεῖστα
θωμάσια ἔχει... Αἰγύπτιοι... τὰ
πολλὰ πάντα ἔμπαλιν τοῖσι
ἄλλοισι ἀνθρώποισι ἐστήσαντο
ἥθεά τε καὶ νόμους.**

Ἄλλες ιδιορρυθμίες των Αιγυπτίων

**Π36. Παντού αλλοῦ οἱ ἱερεῖς των
θεῶν αφήνουν τὰ μαλλιά τους
μακριά, ὅμως στην Αἰγύπτο κου-
ρεύονται. Οἱ ἄλλοι λαοὶ ἔχουν ἔθιμο,
μόλις πέσει πένθος²², να κουρεύουν
τὸ κεφάλι τους αὐτοῖ που ὁ πόνος
τους εἶναι μεγαλύτερος, οἱ
Αἰγύπτιοι ὅμως, ὅταν ὁ θάνατος
χτυπάει δικούς τους, αφήνουν τὶς
τρίχες καὶ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς
γενειάδας τους να μεγαλώσουν,**

ενώ πριν ήταν ξυρισμένοι. [...] Οι άλλοι τρέφονται με σιτάρι και κριθάρι, ενώ οι Αιγύπτιοι νιώθουν την πιο μεγάλη περιφρόνηση για όποιον ζει μ' αυτά, αλλά κάνουν τα ψωμιά τους απ' το δημητριακό που το λεν ολύρα, κι ορισμένοι το λένε ζειά²³. Ζυμώνουν το ζυμάρι με τα πόδια²⁴, ενώ τον πηλό με τα χέρια. [...] Οι Έλληνες γράφουν τα γράμματα και κάνουν λογαριασμούς με χαλίκια φέροντας το χέρι απ' τ' αριστερά προς τα δεξιά, οι Αιγύπτιοι όμως απ' τα δεξιά προς τ' αριστερά. Και κάνοντας αυτό λένε πως οι ίδιοι τους γράφουν από τη μεριά του δεξιού χεριού, ενώ οι Έλληνες, του αριστερού κι έχουν δύο είδη γραφής²⁵, η μια είναι ιερογλυφική, η άλλη η δημοτική.

Γονατιστό άγαλμα γυναίκας
που ζυμώνει, από τη Σακκάρα,
2465-2325 π.Χ.
Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

---

¹⁸ **θωμάσια- νόμοι:** ήθη, έθιμα,
τρόπος ζωής, λατρεία, ιερά ζώα,
ιατρική, ταρίχευση αποτελούν το
περιεχόμενο των κεφ. 35- 98, που
θεωρούνται το πολυτιμότερο μέρος
του II βιβλίου.

¹⁹ **η ατμόσφαιρα τους:** εννοεί τις
κλιματολογικές συνθήκες· τη
θεωρία για την επίδραση τους στον
άνθρωπο ανέπτυξε ο Ιπποκράτης

(ο γνωστός θεμελιωτής της ιατρικής επιστήμης, περ. 460- 356 π.Χ.).

²⁰ **οι γυναίκες ... κάνουν το**

λιανεμπόριο: αυτά δεν αποτελούσαν κανόνα, αλλά φαίνεται ότι ο Ηρόδοτος γενικεύει ό,τι τον εντυπωσίασε από τις αιγυπτιακές συνήθειες.

²¹ **προς τα κάτω:** οι αργαλειοί τους (όπως και των αρχαίων Ελλήνων) ήταν όρθιοι. Οι Αιγύπτιοι ύφαιναν και με τους δύο τρόπους.

²² **πένθος:** συνήθως οι Έλληνες έκοβαν τα μαλλιά τους, άλλοτε όμως άφηναν τα γένια και τα μαλλιά τους σε ένδειξη πένθους. Γνωρίζετε παρόμοια έθιμα για το πένθος σήμερα;

²³ **ολύρα- ζεια:** οι ονομασίες αυτές και στο πρωτότυπο, πιθανόν ήταν σίκαλη ή αραβόσιτος, δεν είναι

όμως βέβαιο ότι ταυτίζονται. Ψωμί από ζεια έτρωγαν οι κατώτερες τάξεις.

²⁴ **με τα πόδια:** η πληροφορία είναι επιβεβαιωμένη από τα μνημεία, ζύμωναν όμως και με τα χέρια (βλ. εικόνα σ. 29).

²⁵ **δύο είδη γραφής:** τα είδη ήταν τρία, αλλά ο Ηρόδοτος παραλείπει την ιερατική, ταυτίζοντάς την με την ιερογλυφική. Η ιερατική σε σχέση με την ιερογλυφική ήταν απλοποιημένη γραφή. Η ιερογλυφική ήταν η πρώτη γραφή και των Κρητών της μινωικής εποχής, όπως γνωρίζουμε από το δίσκο της Φαιστού.

Οι ιερείς

Π37. Καθώς είναι θρήσκοι πολύ περισσότερο από πάθε άλλο λαό,

κρατούν τα εξής έθιμα· πίνουν από χάλκινα²⁶ ποτήρια, που τα πλένουν με σφουγγάρι κάθε μέρα, όλοι ανεξαιρέτως. Φορούν ρούχα λινά, πάντα φρεσκοπλυμένα²⁷· κάτι στο οποίο δίνουν εντελώς ιδιαίτερη σημασία. [...] Οι ιερείς φορούν ένα και μοναδικό ρούχο λινό και υποδήματα από πάπυρο²⁸· κι απαγορεύεται να πάρουν άλλο ρούχο ή άλλα υποδήματα· και λούζονται με κρύο νερό δυο φορές τη μέρα και άλλες δυο φορές κάθε νύχτα.

Οι θεοί

Π42. Λοιπόν, όσοι Αιγύπτιοι έχουν στον τόπο τους λατρευτικό κέντρο του Διός²⁹ των Θηβών ή ανήκουν στο νομό των Θηβών, όλοι αυτοί δεν αγγίζουν τα αρνιά και θυσιά-

ζουν κατσίκια. Γιατί δε δείχνουν
όλοι οι Αιγύπτιοι τον ίδιο σεβασμό
για όλους τους θεούς, εκτός από
την Ίσιδα και τον Όσιρη³⁰
(ο Όσιρης, λένε,
είναι ο Διόνυσος) [...]

Ιερογλυφικά.

Π50. Εξάλλου όλες σχεδόν οι ονομασίες³¹ των θεών έχουν έρθει στην Ελλάδα από την Αίγυπτο [...] Γιατί, αν εξαιρέσουμε τον Ποσειδώνα και τους Διοσκούρους (όπως είπα και παραπάνω) και την Ήρα και την Εστία και τη Θέμιδα και τις Χάριτες και τις Νηρηίδες, τις ονομασίες των άλλων θεών τις είχαν ανέκαθεν οι Αιγύπτιοι στη χώρα τους.

Τα ιερά ζώα

Π65. Οι Αιγύπτιοι λοιπόν τελούν με υπερβολική ευλάβεια και τα άλλα θρησκευτικά τους καθήκοντα και ιδιαίτερα τα εξής· παρότι η Αίγυπτος συνορεύει με τη Λιβύη³², δεν έχει και πολλά ζώα. Κι όσα έχει η χώρα τους, όλα τα θεωρούν ιερά³³, κι άλλα είναι κατοικίδια, άλλα όμως όχι [...]. Κι αν κάποιος σκοτώσει ένα απ' αυτά τα ζώα, αν το έκανε εκ προθέσεως, η τιμωρία είναι θάνατος, κι αν εξ αμελείας, πληρώνει το πρόστιμο που θα ορίσουν οι ιερείς· όποιος όμως σκοτώσει ίβιδα³⁴ ή γεράκι, είτε εκ προθέσεως είτε εξ αμελείας, αδιάφορο, τον σκοτώνουν οπωσδήποτε.

Άγαλμα του βασιλικού γραφέα
Ραχοτέπ, 2465-2350 π.Χ.
Εθνικό Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα.

Ο κροκόδειλος και ο τροχίλος

Π68. Και να τώρα οι κροκόδειλοι³⁵
και οι ιδιομορφίες τους· τους
τέσσερις μήνες της βαρυχειμωνιάς
δεν τρώει τίποτα, κι ενώ είναι
τετράποδο, ζει και στη στεριά και
στις λίμνες· γεννά αυγά και τα
κλωσά στη στεριά· το μεγαλύτερο
μέρος της ημέρας το περνά στη
στεριά, αλλά όλη τη νύχτα στον

ποταμό· γιατί τα νερά του είναι πιο ζεστά κι απ' το αεράκι της νύχτας κι από το αγιάζι της. Κι απ' όλα τα θνητά πλάσματα που μας είναι γνωστά, αυτός από ελάχιστος γίνεται πελώριος· δηλαδή, τα αυγά που γεννά δεν είναι μεγαλύτερα από της χήνας, και το μέγεθος του νεοσσού του είναι ανάλογο με του αυγού, καθώς όμως μεγαλώνει,

---

²⁶ **χάλκινα**: όχι βέβαια οι πλούσιοι· γι' αυτούς υπήρχαν χρυσά, ασημένια, γυάλινα.

²⁷ **φρεσκοπλυμένα**: η καθαριότητα είχε για τους Αιγυπτίους μεγάλη σημασία, για λόγους υγιεινής και για θρησκευτικούς λόγους· στην ιερογλυφική γραφή το σύμβολο του ιερέα ήταν ένας άνθρωπος που πλένεται.

²⁸ **από πάπυρο:** φυτό που ευδοκιμούσε στην Αίγυπτο και έδινε υλικό για πολλές χρήσεις.

²⁹ **του Διός:** είναι ο Άμμων (που οι Έλληνες ταύτιζαν με τον Δία), ο μεγαλύτερος θεός της Αιγύπτου. Ταυτίστηκε με τον ήλιο (ως Άμμων-Ρα) και ο κριός ήταν το ιερό του ζώο.

³⁰ **Όσιρης- Ίσις:** η λατρεία τους ήταν πολύ διαδεδομένη· οι γιορτές του Όσιρη έμοιαζαν με τα Ανθεστήρια του Διονύσου. Οι Έλληνες τον ταύτιζαν και με τον Δία, τον Έρωτα, τον Άδη κ.α. Η Ίσιδα, αδελφή και σύζυγος του Όσιρη, ταυτιζόταν συνήθως με τη Δήμητρα.

³¹ **ονομασίες:** βλ. σχόλιο 2, σ. 11. Οι Αιγύπτιοι δεν είχαν θεό αντίστοιχο με τον Ποσειδώνα ούτε και γενικά θεότητες της θάλασσας. Τι νομίζετε ότι δείχνει αυτό;

³² **Λιβύη:** ο Ηρόδοτος πίστευε ότι η Λιβύη είχε πολλά θηρία, γι' αυτό την ονομάζει «θηριώδη», αντιδιαστέλλοντάς την από την Αφρική, που επίσης ονομάζεται Λιβύη.

³³ **όλα τα θεωρούν ιερά:** στην πραγματικότητα δεν τα θεωρούσαν όλα τα ζώα ιερά, ούτε και ήταν τα ίδια ζώα ιερά σε όλες τις περιοχές, όπως εξάλλου φαίνεται και από άλλα σημεία της *Ίστορίας*.

³⁴ **ίβιδα:** πελαργός της Αιγύπτου.

³⁵ **οι κροκόδειλοι:** η περιγραφή του Ηροδότου είναι πολύ εκτεταμένη – γιατί το εξωτικό ζώο παρουσίαζε εξαιρετικό ενδιαφέρον για τους Έλληνες – και σε γενικές γραμμές ακριβής. Υπάρχουν όμως και ανακρίβειες. Μπορείτε να διορθώσετε τα σημεία αυτά;

φτάνει και τις δεκαεφτά πήχες, και ακόμα περισσότερες. Κι έχει μάτια χοίρου και δόντια μεγάλα και χαυλιόδοντες³⁶ (ανάλογους με το μέγεθος του σώματός του), αλλά είναι το μόνο ζώο που η φύση δεν του έδωσε γλώσσα. Κι ούτε κουνιέται το κάτω σαγόνι του, αλλά και σε τούτο παρουσιάζεται, μόνο αυτός απ' όλα τα ζώα, να φέρνει το απάνω σαγόνι του προς το κάτω. Κι έχει δυνατά νύχια και, στη ράχη του, δέρμα λεπιδωτό που δε σχίζεται με τίποτα. Μες στο νερό είναι τυφλός, αλλά έξω, στον αέρα, η όραση του είναι οξύτατη. Κι έτσι που ζει μες στο νερό, το εσωτερικό του στόματος του είναι γεμάτο βδέλλες. Λοιπόν, τ' άλλα πετεινά και τα ζώα τον σκιάζονται, αλλά ο τροχίλος³⁷ τα 'χει καλά μαζί του, μια και του προσφέρει υπηρεσία·

δηλαδή, όταν ο κροκόδειλος βγαίνει απ' το νερό στη στεριά και κατόπι ξαπλώνει με το στόμα ανοιχτό (και γενικά συνηθίζει να το κρατά ανοιχτό προς το μέρος του ζέφυρου), τότε ο τροχίλος τρυπώνει στο στόμα του και χάφτει τις βδέλλες. Κι αυτός – αφού γλιτώνει απ' την ενόχληση – νιώθει όμορφα και δεν πειράζει καθόλου τον τροχίλο.

Άλλες επινοήσεις. Ιατρικές ειδικότητες

Π84. Και την ιατρική τέχνη την έχουν μοιραστεί μεταξύ τους με τον εξής τρόπο· ο κάθε γιατρός είναι μονάχα για μια αρρώστια³⁸, κι όχι για περισσότερες. Κι όπου ρίξεις το βλέμμα σου, πλήθος οι γιατροί· γιατί άλλοι ασκούν την ιατρική για την αρρώστια των ματιών, άλλοι

για της κεφαλής, άλλοι των
δοντιών, άλλοι για της κοιλιάς, κι
άλλοι για τις αρρώστιες που ο
άρρωστος δεν ξέρει πού πάσχει³⁹.

Η γάτα λατρευόταν
ιδιαίτερα στην Αίγυπτο.
Η θεά Βούβαστη (Βαστ),
πολιούχος της ομώνυμης
πόλης (σημ. Tell - Basta),
παριστανόταν συνήθως
με πρόσωπο γάτας. Στο αγαλματίδιο
η θεά-γάτα φοράει περιδέραιο με
σκαραβαίο.

**μιῆς νοῦσου ἕκαστος ἰητρός ἐστι
καὶ οὐ πλεόνων... οἱ μὲν γὰρ
ὀφθαλμῶν ἰητροὶ κατεστῆασι, οἱ
δὲ κεφαλῆς, οἱ δὲ ὀδόντων... οἱ
δὲ τῶν ἀφανέων νοῦσων.**

Η ταρίχευση

Π86. Και υπάρχουν ειδικοί γι' αυτό τον σκοπό και ζουν απ' αυτή την τέχνη⁴⁰. Αυτοί, όταν τους φέρουν τον νεκρό, δείχνουν σ' εκείνους που τον φέρνουν ξύλινα ομοιώματα των νεκρών, με ζωγραφισμένη τη μορφή τους, και λένε ότι η πιο καλοδουλεμένη μούμια είναι εκείνου που νομίζω ότι είναι ασέβεια ν' αναφέρω τ' όνομά του⁴¹ σε μια τέτοια περίπτωση· κατόπι δείχνουν τη δεύτερη, που είναι κατώτερη από την πρώτη και φθηνότερη· και την τρίτη, που είναι η πιο φτηνή απ' όλες· και [...] ρωτούν τους άλλους με ποιον από τους παραπάνω τρόπους θέλουν να γίνει η μούμια του νεκρού τους.

Διευκρινίσεις του ιστορικού

Π99. Ως αυτό εδώ το σημείο⁴² μίλησα στηριγμένος σε όσα είδα με τα μάτια μου και σ' ό,τι μου πρόσφερε η κρίση και η έρευνά μου· αλλά από δω και κάτω θα παραθέσω τα λεγόμενα των Αιγυπτίων, έτσι όπως τα άκουα· βέβαια σ' αυτά πού και πού θα προσθέτω και κάτι απ' ό,τι είδα με τα μάτια μου.

Μέχρι μὲν τούτου ὄψις τε ἐμὴ καὶ γνώμη καὶ ἱστορίη ταῦτα λέγουσά ἐστι, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε Αἰγυπτίους ἔρχομαι λόγους ἐρεῶν κατὰ [τὰ] ἤκουον· προσέσται δὲ τὶ αὐτοῖσι καὶ τῆς ἐμῆς ὄψιος.

---

³⁶ **χαυλιόδοντες:** μακριά δόντια που εξέχουν από το στόμα.

³⁷ **τροχίλος:** ίσως να είναι ο τρυποκάρυδος. Οι Αιγύπτιοι και σήμερα το ονομάζουν «πουλί του κροκοδείλου».

³⁸ **κάθε γιατρός...για μια αρρώστια:** οι πρόοδοι των Αιγυπτίων στην ιατρική είναι αναμφισβήτητες, επιβεβαιώνονται από ένα πλήθος ιατρικών παπύρων που βρέθηκαν, από αρχαίους συγγραφείς κτλ. Είχαν μάλιστα κάνει αξιοσημείωτη πρόοδο στη χειρουργική. Βέβαια η ταρίχευση των νεκρών συνέβαλε στην πρόοδο αυτή.

³⁹ **δεν ξέρει που πάσχει:** η ειδικότητα αυτή θα ήταν ανάλογη με του παθολόγου σήμερα.

⁴⁰ **τέχνη**: εννοεί την ταρίχευση· ο Ηρόδοτος περιγράφει λεπτομερώς και με ακρίβεια πώς γινόταν η ταρίχευση. Η διατήρηση του σώματος ήταν για τους Αιγυπτίους αναγκαία, γιατί μόνο έτσι ζούσε και η ψυχή.

⁴¹ **τ' όνομά του**: εννοεί τον Όσιρη. Με αυτόν ταυτίζονταν οι νεκροί που τους έκαναν την πιο ακριβή ταρίχευση.

⁴² **το σημείο**: ως το κεφάλαιο 98 ο Ηρόδοτος μιλάει για τη χώρα και τους ανθρώπους της. Από το κεφ. 99 αρχίζει το δεύτερο μέρος του «αιγυπτίου λόγου», η ιστορία της χώρας, παραθέτουμε όμως εδώ ένα τμήμα από το κεφάλαιο για να δούμε τη μέθοδο του ιστορικού.

Ξύλινο ομοίωμα πλοίου με το πλήρωμα του, μήκους 1,35 μ. (1994-1782 π.Χ.). Παραπέμπει στο ιερό προσκύνημα του νεκρού στην Άβυδο, τόπο ταφής και λατρείας του Όσιρη. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αθήνα.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Ποιες ιδιομορφίες των Αιγυπτίων σημειώνει ο Ηρόδοτος στα κεφάλαια 35- 36 και πώς τις εξηγεί;

2. Ποια χαρακτηριστικά του κροκόδειλου αποδίδει σωστά ο Ηρόδοτος; Βρείτε πληροφορίες για τον κροκόδειλο από άλλα μαθήματά σας ή από το διαδίκτυο.

3. Ποιες πληροφορίες παίρνουμε από το κεφάλαιο 99 για τη μέθοδο και τις πηγές του Ηροδότου; Στην απάντησή σας να χρησιμοποιήσετε και όρους από το πρωτότυπο.

4. Να ζωγραφίσετε ό,τι από την ενότητα σας άρεσε ή σας έκανε εντύπωση.

5. Να επιλέξετε ένα έθιμο ή αντίληψη που επιβιώνει ως σήμερα, έστω και σε, λίγο ή πολύ, διαφορετική μορφή, και να συζητήσετε πώς μπορεί να εξηγηθεί η επιβίωση αυτή.

Παράλληλο κείμενο

Σοφοκλέους, Οιδίπους επί

Κολωνῶ, στ. 337- 345 (ο Οιδίποδας
για τους γιους του)

«Ω εκείνοι σε όλα
επήραν Αιγυπτιακές συνήθειες
στο φυσικό και στης ζωής
τον τρόπο.

Εκεί οι αρσενικοί στα σπίτια μένουν
στον αργαλειό να υφαίνουν,
ενώ οι γυναίκες
απέξω πάντα φέρνουνε στο σπίτι
όσα χρειάζονται.

Κι έτσι, παιδιά μου,
ενώ θε νάταν φυσικό ετούτοι
να κοπιάζουν για όλα
κάθονται στο σπίτι
σαν τ' άβγαλτα κορίτσια

και για δαύτους
εσείς οι δυο τραβάτε τα δικά μου
του άμοιρου βάσανα.»

Μετάφραση: Κ. Θρακιώτης

ΕΡΩΤΗΣΗ

Να συγκρίνετε την άποψη που εκφράζει ο Οιδίποδας για τα αιγυπτιακά έθιμα με την άποψη του Ηροδότου στο κεφ. 35. Ποια συμπεράσματα εξάγονται, κατά τη γνώμη σας, από τη σύγκριση αυτή;

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Να διαγράψετε το λάθος σε κάθε πρόταση, σύμφωνα με όσα αφηγείται ο Ηρόδοτος:

Στην Αίγυπτο (οι γυναίκες/οι άντρες) μένουν στο σπίτι.

Οι Αιγύπτιοι ζυμώνουν (με τα χέρια/με τα πόδια).

Οι ιερείς (φρόντιζαν πολύ/αδιαφορούσαν) για την καθαριότητα τους.

Στην Αίγυπτο (λάτρευαν/δεν είχαν) θεότητες της θάλασσας.

Στην Αίγυπτο λάτρευαν ιδιαίτερα (τα ζώα/τα δέντρα).

Ο τροχίλος φρόντιζε για την καθαριότητα (του στόματος/των ματιών) του κροκόδειλου.

Οι ιατρικές ειδικότητες ήταν (άγνωστες/γνωστές) στην Αίγυπτο.

ΕΝΟΤΗΤΑ 6η ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΙΓΥΠΤΟΥ II 124-125, 148

Θεματικά κέντρα

- Η πυραμίδα του Χέοπα και ο δρόμος
- Ο λαβύρινθος

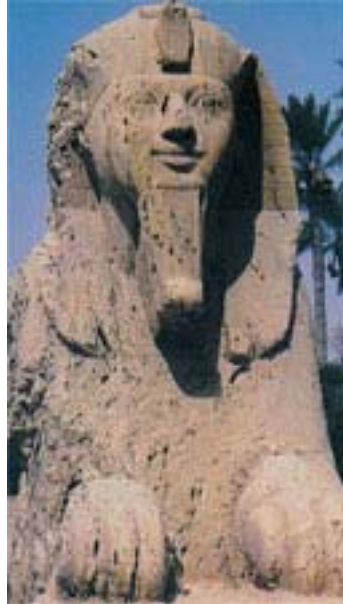
Η βασιλεία του Χέοπα και η κατασκευή των μεγάλων έργων

II124. Έλεγαν λοιπόν οι ιερείς ότι η Αίγυπτος, μέχρι και τη βασιλεία του Ραμψινίτου⁴³, ήταν υπόδειγμα καλής διοίκησης και ότι ευημερούσε εξαιρετικά η Αίγυπτος· όμως, όταν ύστερ' απ' αυτόν βασιλιάς της έγινε ο Χέοπας⁴⁴, την έσυρε σε απερίγραπτη αθλιότητα· γιατί, αφού κλειδαμπάρωσε όλα τα λατρευτικά κέντρα, πρώτα-πρώτα τους απαγόρευσε να κάνουν θυσίες και

κατόπιν έβαλε να μοχθούν όλοι οι Αιγύπτιοι στη δούλεψή του. Και, πως άλλους τους αγγάρεψε να μεταφέρουν σέρνοντας πέτρες από τα λατομεία⁴⁵ του βουνού της Αραβίας ως τον Νείλο· κι αφού οι πέτρες αυτές με πλοία περνούσαν τον ποταμό, έβαλε άλλους να πάρουν τη θέση των προηγουμένων και να τις μεταφέρουν σέρνοντας προς το βουνό που λέγεται Λιβυκό. Και δούλευαν ασταμάτητα συνεργεία εκατό περίπου χιλιάδων ανθρώπων, το καθένα τους ένα τρίμηνο. Και πέρασαν δέκα χρόνια που υπέφερε σκληρά ο λαός για να κατασκευαστεί ο δρόμος⁴⁶ πάνω στον οποίο έσερναν τις πέτρες· ο δρόμος αυτός που κατασκεύασαν είναι, κατά τη γνώμη μου, έργο όχι και πολύ κατώτερο απ' την

πυραμίδα⁴⁷ (γιατί το μήκος του είναι πέντε στάδιοι⁴⁸, το πλάτος του δέκα οργιές και το ύψος του, στο πιο ψηλό του σημείο, οχτώ οργιές*· και χτίστηκε από πελεκητή πέτρα και με ανάγλυφες παραστάσεις)· γι' αυτό τον δρόμο λοιπόν χρειάστηκαν τα δέκα χρόνια και για τις υπόγειες οικοδομές που χτίστηκαν πάνω στο λόφο, στον οποίο υψώνονται οι πυραμίδες· αυτές έβαλε να τις χτίσουν για τάφο του, σε νησί που σχηματίστηκε από διώρυγα⁴⁹ που την έφερε από τον Νείλο. Και χρειάστηκαν είκοσι χρόνια για να χτιστεί η πυραμίδα η ίδια, που, καθώς αποτελεί τετράγωνο, η κάθε πλευρά της είναι οχτώ πλέθρα*, το ίδιο και το ύψος της· κι είναι από πέτρες πελεκητές, με θαυμαστό τρόπο συνταιριασμένες.

**Καμιά από τις πέτρες αυτές δεν έχει
μάκρος μικρότερο από τριάντα
πόδια*.**

Σφίγγα στη Μέμφιδα

**Το θέμα της Σφίγγας, ανατολικής ή
αιγυπτιακής προέλευσης, ήταν δια-
δεδομένο σε όλο τον αρχαίο κόσμο.**

**Ο Ηρόδοτος (II 175) σημειώνει ότι
η αιγυπτιακή Σφίγγα είχε κεφάλι
ανδρικό, ενώ η ελληνική γυναικείο.**

Η πυραμίδα του Χέοπα

**II125. Και η πυραμίδα αυτή χτίστη-
κε όπως κάνουν τα σκαλοπάτια,**

που ορισμένοι τα ονομάζουν ζωνάρια⁵⁰, άλλοι όμως αναβαθμίδες· κι αφού σε πρώτο στάδιο έκαναν έτσι τον σκελετό της, ανέβαζαν τις υπόλοιπες πέτρες με μηχανήματα που τα έκαναν από κοντά καδρόνια, υψώνοντάς τες από το έδαφος ως την πρώτη σειρά των αναβαθμών και, μόλις ανέβαινε η πέτρα στη σειρά αυτή, την έβαζαν σε άλλο μηχάνημα που στηριζόταν πάνω στην πρώτη σειρά, κι απ' αυτή την έσερναν για να την ανεβάσουν στη δεύτερη σειρά και την έβαζαν πάνω σ' άλλο μηχάνημα· γιατί, όσες σειρές σχημάτιζαν οι αναβαθμοί, άλλα

---

⁴³ **Ραμψίνιτος:** φαίνεται ότι ο Ηρόδοτος συγχέει στο πρόσωπό του ιστορικά και μυθικά στοιχεία. Αν πρόκειται για τον Ραμσή τον Γ΄

(1182- 1152 π.Χ.), που έχτισε ναούς στη Μέμφιδα, τότε ο Ηρόδοτος σφάλλει στη χρονολόγηση των πυραμίδων, αφού θεωρεί διάδοχό του τον Χέοπα, ο οποίος όμως βασίλεψε από το 2613 π.Χ.

⁴⁴ **Χέοπας:** οι αρνητικές κρίσεις απηχούν πιθανόν μόνο την αντίδραση του λαού για την καταναγκαστική εργασία, αφού σύμφωνα με την έρευνα ενδιαφέρθηκε για θρησκευτικά ζητήματα.

⁴⁵ **Λατομεία:** βρίσκονταν στα ανατολικά του Καΐρου· από αυτά έπαιρναν πέτρες για τις πυραμίδες.

⁴⁶ **ο δρόμος:** και σήμερα διακρίνονται δύο δρόμοι, ένας που οδηγούσε στην πρώτη πυραμίδα και ένας στην τρίτη. Χρησίμευαν ως κεκλιμένο επίπεδο πάνω στο οποίο έσερναν τις πέτρες.

47 πυραμίδα: στα αιγυπτιακά σημαίνει οικοδόμημα με επικλινείς πλευρές. Οι πυραμίδες που θα περιγραφούν – του Χέοπα, του Χεφρήνα και του Μυκερίνου (2613-2494 π.Χ.) – είναι οι ονομαζόμενες της Γκίζας.

⁴⁸ **πέντε στάδιοι...:** οι διαστάσεις του δρόμου θα ήταν περίπου 920μ. x 18.5μ. x 14.8 μ.

⁴⁹ **διώρυγα:** δεν είναι σωστό, αφού ο υπόγειος θάλαμος στο κέντρο της πυραμίδας βρισκόταν τουλάχιστον 12 μ. πάνω από την επιφάνεια του ποταμού. Ο Ηρόδοτος δεν θα μπήκε στο εσωτερικό της πυραμίδας.

⁵⁰ **ξωνάρια:** τέτοια εντύπωση θα έδιναν μάλλον οι αλληπάλληλες βαθμίδες των πυραμίδων.

τόσα μηχανήματα υπήρχαν ή το ίδιο και μοναδικό μηχανήμα, που δεν ήταν και τόσο βαρύ, το μετέφεραν από σειρά σε σειρά, μόλις ξεφόρτωναν απ' αυτό την πέτρα* εμείς ας αναφέρουμε και τον ένα και τον άλλο τρόπο, όπως ακριβώς τ' ακούσαμε. Λοιπόν, η σειρά που δουλεύτηκε στην εντέλεια πρώτη ήταν η πάνω-πάνω της πυραμίδας, υστέρτα δουλεύτηκαν στην εντέλεια η μια μετά την άλλη οι πιο κάτω απ' αυτή σειράς και τελευταία δουλεύτηκε στην εντέλεια αυτή που βρίσκεται πάνω στο έδαφος, και τα πιο χαμηλά μέρη. Κι έχουν καταγραφεί σε αιγυπτιακή γραφή πάνω στην πυραμίδα οι δαπάνες που έγιναν για τα καθαρτικά βότανα⁵¹, τα κρεμμύδια και τα σκόρδα για τους εργαζόμενους. Κι αν θυμάμαι καλά τα όσα μου έλεγε ο διερμηνέας

Η πυραμίδα του Χέοπα.

διαβάζοντας την επιγραφή⁵²,
δαπανήθηκαν χίλια εξακόσια
ασημένια τάλαντα⁵³. Λοιπόν, αν ο
λογαριασμός αυτός είναι σωστός,
πόσα άλλα είναι λογικό να έχουν
δαπανηθεί και για το σίδερο των
εργαλείων τους και για τα τρόφιμα
και τα ρούχα των εργαζομένων, με
δεδομένο ότι η οικοδόμηση των
έργων διήρκεσε όσο χρόνο
ανέφερα⁵⁴, αλλά κι άλλα χρόνια,
καθόλου λίγα, χρειάστηκαν, όπως
πιστεύω, για να κόψουν τις πέτρες,

να τις μεταφέρουν, και ν' ανοίξουν την υπόγεια διώρυγα.

Ο λαβύρινθος

Π148. (...) (Ο λαβύρινθος) βρίσκεται λίγο πιο πάνω απ' τη λίμνη Μοίριδα, εκεί κατά την πόλη που είναι γνωστή με τ' όνομα Κροκοδειλούπολη⁵⁵, αυτόν εγώ τον είδα κι είναι ανώτερος από κάθε περιγραφή⁵⁶. Γιατί, αν βάζαμε όλα μαζί, τα τείχη και τα αξιοθέατα κτίσματα που έχει να παρουσιάσει η Ελλάδα, θα γινόταν φανερό ότι στοίχισαν λιγότερο σε μόχθο και έξοδα απ' ό,τι αυτός ο λαβύρινθος. Βέβαια, δε λέω, κι ο ναός στην Έφεσο⁵⁷ είναι αξιόλογος, όπως κι ο ναός στη Σάμο⁵⁸. Κι οι πυραμίδες επίσης ήταν εξαιρετικά εντυπωσιακές κι η καθεμιά τους άξιζε όσο πολλά μαζί μεγάλα μνημεία

ελληνικά, αλλά ο λαβύρινθος ξεπερνά και τις πυραμίδες. Γιατί έχει δώδεκα αυλές σκεπαστές απ' άκρη σ' άκρη, που οι πύλες τους είναι αντικριστές, της καθεμιάς με την άλλη, έξι να βλέπουν κατά τον βορρά κι έξι κατά τον νότο, συνεχόμενες· κι εξωτερικά τις περιβάλλει όλες ο ίδιος τοίχος. Κι οι οικοδομές εκεί είναι διώροφες· το κάτω πάτωμα υπόγειο, το άλλο υψώνεται πάνω στο προηγούμενο, κι έχουν συνολικά τρεις χιλιάδες αίθουσες, χίλιες πεντακόσιες στο κάθε πάτωμα. Λοιπόν, τις αίθουσες που βρίσκονταν στο ανώγι τις περιγράψουμε, αφού τις έχουμε δει με τα μάτια μας διασχίζοντας τις οικοδομές απ' τη μια άκρη ως την άλλη, κι αντικρίζοντάς τες, για τις υπόγειες όμως οι πληροφορίες μας προέρχονται απ' ό,τι μας έλεγαν γιατί οι Αιγύπτιοι

επιστάτες με κανένα τρόπο δεν ήθελαν να μας τις δείξουν, λέγοντας ότι εκεί είναι οι τάφοι και των βασιλέων, των πρώτων κτητόρων αυτού του λαβυρίνθου, και των ιερών κροκοδείλων. Κι έτσι τα όσα λέμε για τις υπόγειες αίθουσες προέρχονται απ' ό,τι ακούσαμε απ' αυτούς, ενώ τα ανώγια, που ξεπερνούν σε μεγαλείο κάθε ανθρώπινο έργο, τα βλέπαμε με τα μάτια μας· γιατί και οι διάδρομοι από αίθουσα σε αίθουσα και τα τεθλασμένα περάσματα από αυλή σε αυλή, καθώς ήταν υπερβολικά πολύπλοκα, προκαλούσαν τον απερίγραπτο θαυμασμό μας, καθώς περνούσαμε από την κάθε αυλή στις αίθουσες κι από τις αίθουσες στις στοές κι από τις στοές σε άλλες αίθουσες κι απ' αυτές τις αίθουσες στις άλλες αυλές. Κι οι οροφές όλων των χώρων αυτού του οικοδομή-

ματος ήταν από την ίδια πέτρα με τους τοίχους, ενώ αυτοί οι τοίχοι ήταν γεμάτοι με ανάγλυφες παραστάσεις κι η κάθε αυλή είχε γύρω γύρω κιονοστοιχία από λευκό μάρμαρο, περίτεχνα δουλεμένο.

---

⁵¹ **βότανα:** τα χρησιμοποιούσαν συχνά για λόγους υγείας αλλά και στις ταριχεύσεις των φτωχών.

⁵² **επιγραφή:** ο Ηρόδοτος δεν μπορούσε να διαβάσει τις επιγραφές και δεν γνωρίζουμε πόσο αξιόπιστοι ήταν οι ξεναγοί του, άρα και η απόδοση του περιεχομένου της επιγραφής.

⁵³ **ασημένια τάλαντα:** το τάλαντο ήταν μέτρο βάρους (2,5 κιλά περίπου) και νομισματική μονάδα, η αξία της οποίας (και το βάρος) διέφερε από χώρα σε χώρα (ανάλογα

και με το μέταλλο)· ένα ασημένιο τάλαντο ζύγιζε 36- 37 κιλά.

⁵⁴ **όσο χρόνο ανέφερα:** εννοεί τα τριάντα χρόνια που ανέφερε στο κεφ. 124.

⁵⁵ **Κροκοδειλούπολη:** αργότερα Αρσινόη, ερείπιά της βρίσκονται σήμερα στο Ελ Φαγιούμ.

⁵⁶ **ανώτερος από κάθε περιγραφή:** ένα από τα «επτά θαύματα» του κόσμου· ο Ηρόδοτος ονόμασε το μνημείο λαβύρινθο από την ομοιότητά του με το ανάκτορο του Μίνωα. Η περιγραφή δεν είναι αρκετά σαφής. Ο λαβύρινθος χρησιμοποιήθηκε ως ταφικός ναός του φαραώ που είναι θαμμένος στη γειτονική πυραμίδα, ενώ ήταν και έδρα της διοίκησης, όπου κάθε νομός είχε δικές του αίθουσες.

⁵⁷ **ο ναός στην Έφεσο:** ο φημισμένος ναός της Αρτέμιδας, που χτιζόταν επί 120 χρόνια (550- 430 π.Χ). Ήταν τέσσερις φορές πιο μεγάλος από τον Παρθενώνα και πυρπολήθηκε από τον Ηρόστρατο, τη νύχτα που γεννήθηκε ο Αλέξανδρος με κίνητρο την απαθανάτισή του (20 Ιουλίου 356 π.Χ.).

⁵⁸ **ο ναός στη Σάμο:** εννοεί το Ηραίο· βλ. εικόνα σ. 79.

Ἦσαν μὲν νυν καὶ αἱ πυραμίδες λόγου μέζονες καὶ πολλῶν ἑκάστη αὐτέων Ἑλληνικῶν ἔργων καὶ μεγάλων ἀνταξίη, ὁ δὲ δὴ λαβύρινθος καὶ τὰς πυραμίδας ὑπερβάλλει [...] αἶ τέ γάρ ἕξοδοι διὰ τῶν στεγέων καὶ οἱ εἰλιγμοὶ διὰ τῶν αὐλέων ἔοντες ποικιλώτατοι θῶμα μυρίον παρείχοντο.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

- 1. Τι εντυπωσίασε περισσότερο τον Ηρόδοτο στα μνημεία της Αιγύπτου; Να ζωγραφίσετε ένα από αυτά.**
- 2. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισε ο ιστορικός στην προσπάθειά του να εξερευνήσει και να περιγράψει με ακρίβεια τα μνημεία;**
- 3. Ποιες πληροφορίες για την κοινωνία της Αιγύπτου αποκομίζουμε από την ενότητα;**
- 4. Με βάση τις πληροφορίες της ενότητας να συγκεντρώσετε στοιχεία για την τεχνολογία των αρχαίων Αιγυπτίων και να τα παρουσιάσετε στην τάξη.**

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Ηρόδοτος εντυπωσιάστηκε από τα μνημεία της Αιγύπτου και περιγράφει .....

.....

.....

.....

.....

Συνεχίστε δίνοντας τα βασικά σημεία της ενότητας σε μία παράγραφο.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟΝ «ΑΙΓΥΠΤΙΟ ΛΟΓΟ»

1. Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναλάβετε ένα θέμα κατά ομάδα:
α) Διαβάζοντας το χάρτη της αρχαίας Αιγύπτου και το κείμενο του

Ηροδότου, συζητήστε ποια ήταν η σημασία του Νείλου για τη χώρα.
β) Κάνοντας το ίδιο με χάρτες άλλων χωρών, για τις οποίες διδαχτήκατε στο μάθημα της ιστορίας ή της γεωγραφίας, να συζητήσετε για το ρόλο των μεγάλων ποταμών στην ανάπτυξη του πολιτισμού. γ) Να συσχετίσετε τα ποτάμια ειδικότερα με την τέχνη. Ενδεικτικές διαθεματικές έννοιες που μπορούν να συζητηθούν: εξέλιξη, μεταβολή.

2. Στο μάθημα της πληροφορικής μπορείτε να επισκεφθείτε την ιστοσελίδα του BBC (History/ Egyptians), να διαβάσετε για την αρχαία Αίγυπτο και να στείλετε στους φίλους σας ευχές και μηνύματα με ηλεκτρονικό ταχυδρομείο σε ιερογλυφική γραφή(!). Στην ίδια ιστοσελίδα μπορείτε να βρείτε και

άλλα θέματα από τα οποία θα επιλέξετε ένα για να αναπτύξετε.

Διεύθυνση:

<http://www.bbc.co.uk/history/ancient/egyptians> (για τις κάρτες επιλέγετε έπειτα /hieroglyphic postcards).

3. Να διαβάσετε από τον Ηρόδοτο για τα έθιμα άλλων λαών (των

Περσών I 131-138, των

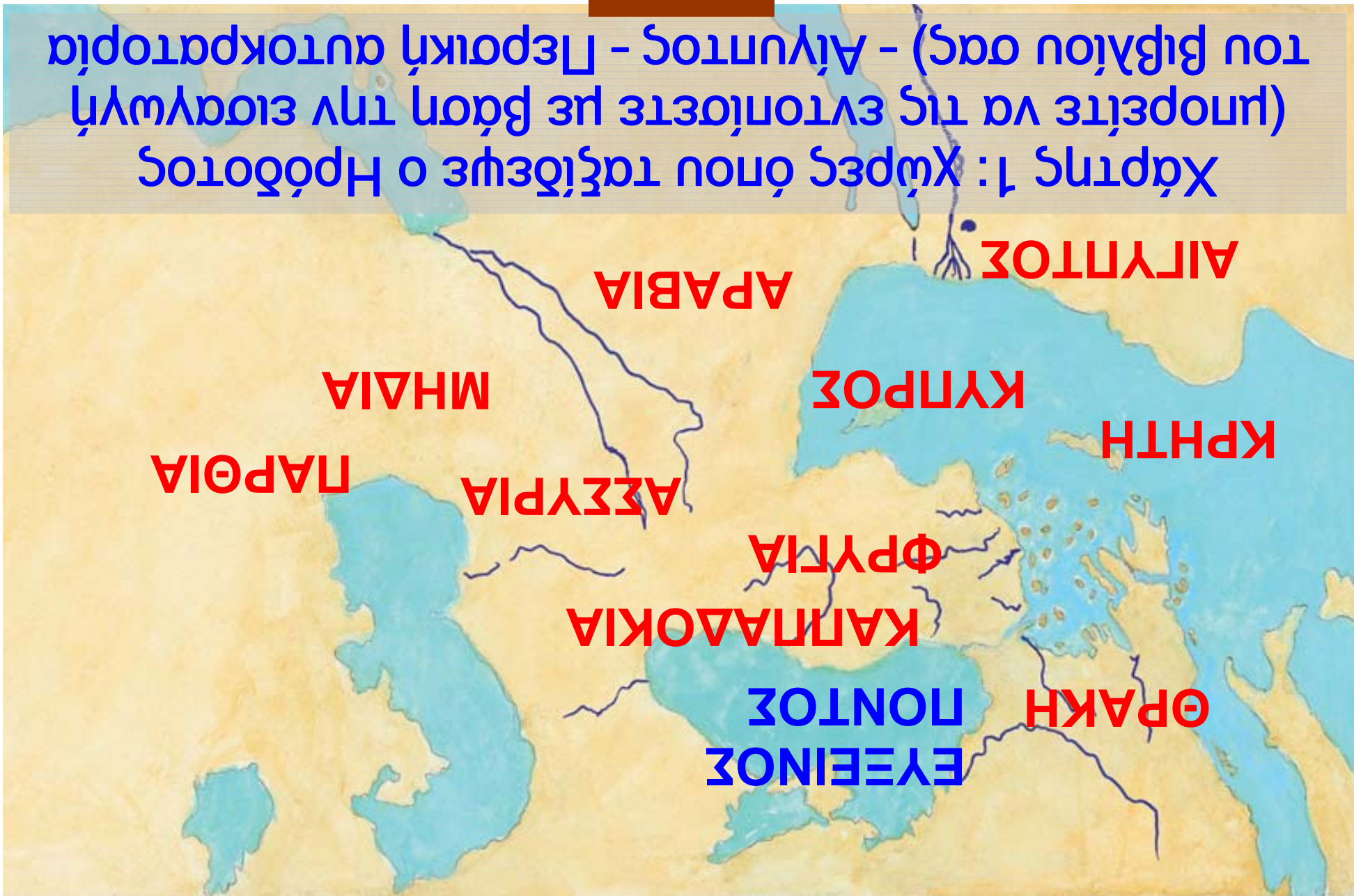
Βαβυλωνίων, I 196-198, των

Μασσαγετών I 215- 216), να τα

συγκρίνετε με τα αιγυπτιακά και να τα παρουσιάσετε στην τάξη.

Η άσκηση προϋποθέτει να υπάρχει στη βιβλιοθήκη του σχολείου σας πλήρης έκδοση του Ηροδότου σε μετάφραση.

Χάρτης 1: Χώρες όπου ταξίδεψε ο Ηρόδοτος
(μπορείτε να τις εντοπίσετε με βάση την εισαγωγή
του βιβλίου σας) - Περσική αυτοκρατορία

Η μούσα
Θάλεια

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο τρίτο βιβλίο ο Ηρόδοτος συνεχίζει την εξιστόρηση της εκστρατείας του Καμβύση κατά της Αιγύπτου. Ο Πέρσης βασιλιάς, υποδουλώνει τη χώρα, αλλά αρχίζει να τρελαίνεται και εκτρέπεται σε πράξεις εγκληματικές και ιερόσυλες. Ενώ το τόξο της ζωής του Καμβύση ακολουθεί πια καθοδική πορεία, ανατέλλει το αστέρι ενός νέου ηγέτη, του Δαρείου. Η ιστορία και το έργο του θα απασχολήσουν τον Ηρόδοτο από το τρίτο ως το έβδομο βιβλίο και θα μας

ταξιδέψει με την αφήγησή του σε χώρες μακρινές, σχεδόν μυθικές. Ας επιστρέψουμε όμως στον Καμβύση.

ΕΝΟΤΗΤΑ 7η ΤΟ ΔΑΧΤΥΛΙΔΙ ΤΟΥ ΠΟΛΥΚΡΑΤΗ ΙΙΙ 39- 44

Θεματικά κέντρα

- *Η εξουσία του Πολυκράτη*
- *Τα συμπεράσματα του Άμαση – η διάλυση της φιλίας*
- *Η συμβουλή του Άμαση και η εφαρμογή της*
- *Συμμαχία Πολυκράτη- Καμβύση*

Ο Πολυκράτης τύραννος της Σάμου

ΙΙΙ39. Τον καιρό που ο Καμβύσης έκανε την εκστρατεία εναντίον της Αιγύπτου, και οι Λακεδαιμόνιοι έκαναν εκστρατεία¹ εναντίον της Σάμου και του Πολυκράτη², του γιου

του Αιάκη, που πήρε την εξουσία στη Σάμο με επαναστατικό κίνημα. Και στην αρχή διαίρεσε την πόλη σε τρία μέρη και τη μοιράστηκε με τ' αδέρφια του, τον Παντάγνωτο και τον Συλοσώντα, αργότερα όμως τον ένα τους τον σκότωσε, ενώ τον νεότερο, τον Συλοσώντα, τον εξόρισε κι έτσι εξουσίασε σ' όλη τη Σάμο· κι έχοντας φιλικούς δεσμούς με τον Άμαση³, τον βασιλιά της Αιγύπτου, συνομολόγησε συμμαχία μαζί του, στέλνοντάς του δώρα και δεχόμενος άλλα από εκείνον. Και να που μες σε λίγο καιρό η δύναμη του Πολυκράτη αυξήθηκε και τ' όνομά του έγινε ξακουστό σ' ολόκληρη την Ιωνία και στην υπόλοιπη Ελλάδα· γιατί όπου κατεύθυνε τις στρατιωτικές του επιχειρήσεις, όλα του έρχονταν δεξιά. Κι είχε εκατό πεντηκοντόρους⁴ και χίλιους

Ένας μόνο κίονας σώζεται από το Ηραίο της Σάμου, από τους μεγαλύτερους ναούς του ελληνικού κόσμου (105 μ. x 52 μ.), ένα από τα «πολυκράτεια έργα» που θαύμαζε ο Ηρόδοτος.

---

¹ **Εκστρατεία:** οι Λακεδαιμόνιοι ανταποκρίθηκαν σε αίτημα αντιπάλων του Πολυκράτη, βλ σ. 93, κεφ. 44.

² **Πολυκράτης:** καταγόταν από αριστοκρατική οικογένεια· η άνοδός του στην εξουσία ήταν αιματηρή και η διακυβέρνησή του (531- 522 π.Χ.) τυραννική, αλλά έκανε τη Σάμο μεγάλη οικονομική και στρατιωτική

δύναμη. Θέλησε να ανακόψει τον περσικό επεκτατισμό με συμμαχίες, αλλά απέτυχε. Ο Ηρόδοτος επικρίνει την τυραννική διοίκησή του και αναφέρεται επαινετικά στα θαυμαστά για την εποχή του έργα με τα οποία κόσμησε τη Σάμο (το υδραγωγείο με τη σήραγγα, το ναό της Ήρας και το μόλο του λιμανιού).

³**Άμασης:** βασιλιάς της Αιγύπτου (570- 526 π.Χ.), τον οποίο ο Ηρόδοτος χαρακτηρίζει φιλέλληνα, καθώς έδωσε στους Έλληνες για μόνιμη εγκατάσταση την πόλη Ναύκρατη, στο Δέλτα του Νείλου. Δημιούργησε συμμαχία ναυτικών δυνάμεων, για να αντιμετωπίσει τους Πέρσες, αλλά διαλύθηκε γρήγορα, καθώς η Φοινίκη κυριεύτηκε από τους Πέρσες και η Κύπρος προτίμησε την κυριαρχία τους.

τοξότες. Ρήμαζε και λεηλατούσε όλο τον κόσμο, χωρίς να κάνει διάκριση για κανένα· γιατί, έλεγε, θα έκανε μεγαλύτερη χάρη στους φίλους του δίνοντας τους πίσω τα όσα τους άρπαξε, παρά αν δεν έπαιρνε τίποτε απ' αυτούς· λοιπόν είχε κυριέψει πολλά νησιά και πολλές πόλεις της στεριάς στη Μικρά Ασία. Και ανάμεσα τους και τους Λεσβίους, που έσπευσαν πανστρατιά να βοηθήσουν τους Μιλησίους, τους νίκησε σε ναυμαχία και τους αιχμαλώτισε, κι αυτοί ήταν που, αλυσοδεμένοι, έσκαψαν για χάρη του ολόκληρη την τάφρο που περιβάλλει τα τείχη της Σάμου.

Ο Άμασης συμβουλεύει τον Πολυκράτη

III40. Κι αυτή η μεγάλη εύνοια της τύχης στον Πολυκράτη δεν έμενε

και τόσο άγνωστη στον Άμαση, αλλά παρακολουθούσε με ενδιαφέρον την πρόοδό του. Και καθώς αυτή η εύνοια της τύχης συνεχώς εκδηλωνόταν πιο εντυπωσιακά, έγραψε πάνω σε πάπυρο⁵ την εξής επιστολή και την έστειλε στη Σάμο: «Ο Άμασης λέει τ' ακόλουθα στον Πολυκράτη: Είναι χαρά να μαθαίνεις ότι ένας άντρας με τον οποίο συνδέεσαι με φιλία και συμμαχία έχει την εύνοια της τύχης· ωστόσο δε μου πολυαρέσουν οι μεγάλες σου επιτυχίες, καθότι ξέρω ότι ο θεός είναι φθονερός⁶. Και θα ήθελα να ήταν τρόπος να έρθουν έτσι τα πράγματα και σ' εμένα και σ' εκείνους για τους οποίους νοιάζομαι, ώστε σ' άλλες τους επιχειρήσεις να πετυχαίνουν, σ' άλλες όμως να σκοντάφτουν, κι έτσι να περάσω τη ζωή μου με εναλλαγή στ' αποτελέ-

σματα των επιχειρήσεών μου, παρά σ' όλα να έχω επιτυχία. Γιατί ως τώρα, απ' ό,τι ξέρω κι έχω ακούσει, δεν υπήρξε κανένας απ' όσους είχαν πάντοτε επιτυχίες, που δεν κατέρρευσε συθέμελα στο τέλος. Εσύ λοιπόν, άκουσέ με και μπροστά στις επιτυχίες σου ενέργησε ως εξής: αφού καλοσκεφτείς και βρεις τι απ' όσα έχεις έχει τη μεγαλύτερη αξία και η απώλειά του θα προξενήσει στην ψυχή σου τον μεγαλύτερο καημό, αυτό πέταξέ το μακριά⁷, έτσι που πια να μη το ξαναδεί ανθρώπου μάτι. Κι αν και από κει και πέρα οι επιτυχίες και οι αποτυχίες σου δε σου έρχονται με εναλλαγή, βόλεψε την κατάσταση με τον τρόπο που σου υποδεικνύω».

έμοι δὲ αἰσαὶ μεγάλαι εὐτυχίαι
οὐκ ἀρέσκουσι, ἐπισταμένω τὸ
θεῖον ὡς ἔστι φθονερόν [...]
οὐδένα γὰρ κω λόγῳ οἶδα
ἀκούσας ὅστις ἔς τέλος
οὐ κακῶς ἔτελεύτησε πρόρριζος,
εὐτυχέων τὰ πάντα.

Ἡ ἀπώλεια τοῦ δαχτυλιδίου

III41. Διάβασε τὴν ἐπιστολήν ὁ Πολυκράτης καὶ κατανόησε ὅτι ὁ Ἄμασης τὸν νοθετοῦσε σωστά· ἔφαχνε λοιπὸν ἀνάμεσα στους θησαυροὺς τοῦ ἐκείνου ποῦ, ἀν τὸ ἔχανε, θὰ ἐνιωθε ἀβάσταχτη θλίψη στὴν ψυχὴ τοῦ, καὶ ψάχνοντας νὰ ποιο βρήκε· εἶχε δαχτυλίδι ποῦ τὸ φορούσε, με σφραγιδόλιθο⁸ ἀπὸ πολύτιμη πέτρα, σμαράγδι, χρυσό-

δετο, έργο του Θεοδώρου⁹ από τη Σάμο, του γιου του Τηλεκλή. Λοιπόν, όταν κατέληξε στην απόφαση αυτό να πετάξει, έκανε τα εξής: επάνδρωσε μια πεντηκόντορο με το πλήρωμά της, επιβιβάστηκε σ' αυτή και κατόπιν διέταξε να ξανοιχτεί στο πέλαγος· κι όταν απομακρύνθηκε απ' το νησί, έβγαλε το δαχτυλίδι με τον σφραγιδόλιθο και, μπροστά στα μάτια όλων όσοι βρίσκονταν στο ίδιο καράβι, το ρίχνει στο πέλαγος. Κι ύστερ' απ' αυτό που έκανε, γύριζε πίσω με το καράβι και φτάνοντας στ' ανάκτορό του παραδόθηκε στον πόνο του.

Η «επιστροφή» του δαχτυλιδιού

III42. Δεν πέρασαν τέσσερις ή πέντε μέρες απ' αυτά, οπότε του συνέβη το εξής περιστατικό·

κάποιος ψαράς έπιασε ένα ψάρι μεγάλο και φανταχτερό και σκέφτηκε ότι αξίζει να δοθεί δώρο στον Πολυκράτη· λοιπόν το πήρε και το πήγε στην πόρτα του παλατιού κι έλεγε ότι θέλει να παρουσιαστεί μπροστά στον Πολυκράτη· κι όταν του έκαναν την παραχώρηση, έλεγε δίνοντας το ψάρι: «Βασιλιά μου, εγώ το ψάρεψα αυτό εδώ,

---

⁴ **πεντηκόντορος (η)**: πολεμικό πλοίο με πενήντα κωπηλάτες· σταδιακά αντικαταστάθηκε από την τριήρη η οποία είχε τρεις σειρές κουπιά σε κάθε πλευρά και διακόσιους περίπου κωπηλάτες.

⁵ **πάπυρος**: βλ. σ. 38, σχόλιο 28.

⁶ **ο θεός είναι φθονερός**: δεν είναι η πρώτη φορά που συναντάμε αυτή την ιδέα για το θείο στον Ηρόδοτο.

Ποιος τη διατύπωσε πρώτος στα κείμενα που διαβάσατε ως τώρα;

⁷ **πέταξέ το μακριά...**: το μοτίβο του χαμένου θησαυρού και της εύρεσής του είναι διαδεδομένο σε παραμύθια που συναντάμε σε πολλούς λαούς.

⁸ **σφραγιδόλιθος**: πολύτιμη πέτρα δαχτυλιδιού, πάνω στην οποία χάραζαν μια συμβολική παράσταση, χαρακτηριστική για τον κάτοχο του δαχτυλιδιού· γινόταν έτσι ένα είδος σφραγίδας του κατόχου του. (Βλ. εικόνα σ. 44).

⁹ **Θεόδωρος**: ονομαστός αρχιτέκτονας, γλύπτης και σφραγιδογλύφος (μεσά του 6ου αι.) Μαζί με τον ομότεχνο συμπατριώτη του Ροίκο κατασκεύασαν το περίφημο Ηραίο της Σάμου, το οποίο ξανάκτισε ο Πολυκράτης, αφού καταστράφηκε από άγνωστη αιτία (βλ. εικόνα, σ. 87).

αλλά δεν έκρινα σωστό να το πάω στην αγορά, αν και δεν έχω άλλο από τα χέρια μου για να βγάζω το ψωμί μου, αλλά μου φάνηκε ότι σου αξίζει, σ' εσένα και στο αξίωμά σου· λοιπόν το έφερα και σου το δίνω». Κι ο άλλος ευχαριστήθηκε μ' αυτά τα λόγια κι αποκρίθηκε έτσι: «Η πράξη σου αυτή είναι υπέροχη και μου έκανες διπλή χάρη, από τη μια με τα λόγια κι απ' την άλλη με το δώρο σου. Και σε καλούμε στο δείπνο μας». Λοιπόν ο ψαράς το θεώρησε μεγάλη του τιμή και τράβηξε για το σπίτι του, ενώ οι υπηρέτες ανοίγοντας το ψάρι βρίσκουν μες στην κοιλιά του το δαχτυλίδι με τον σφραγιδόλιθο του Πολυκράτη. Και μόλις το είδαν και το πήραν στα χέρια τους, αμέσως το πήγαν καταχαρούμενοι στον Πολυκράτη και δίνοντάς του τον σφραγιδόλιθο

του έλεγαν με ποιο τρόπο βρέθηκε.
Κι αυτός, γιατί έκανε τη σκέψη ότι
κάποιος θεός μπήκε στη μέση,
γράφει σε πάπυρο τι είχε κάνει και
τι του είχε συμβεί· τα έγραψε κι
έστειλε την επιστολή στην Αίγυπτο.

Οι σφραγιδόλιθοι ήταν γνωστοί
αιώνες πριν από τον Πολυκράτη και
το δαχτυλίδι του. Στην εικόνα χρυσό
δαχτυλίδι του 15ου αι. π.Χ. από την
Τίρυνθα· δαίμονες (κατώτερες
θεότητες) προσφέρουν σπονδές σε
θεό. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο,
Αθήνα

Το τέλος της φιλίας Άμαση – Πολυκράτη

III43. Κι όταν ο Άμασης διάβασε την επιστολή, κατανόησε ότι είναι αδύνατο άνθρωπος ν' απομακρύνει από άλλον άνθρωπο το κακό¹⁰ που είναι να του έρθει κι ότι δεν είναι γραφτό του Πολυκράτη να έχει καλά στερνά – ένας άνθρωπος που όλα τα πάντα τού έρχονται δεξιά, που ακόμα κι ό,τι πέταξε το βρίσκει. Και στέλνοντας κήρυκα στη Σάμο είπε ότι ο φιλικός τους δεσμός διαλύεται. Κι ο λόγος που το έκανε αυτό ήταν ο εξής· σε περίπτωση που φοβερή και μεγάλη συμφορά χτυπήσει τον Πολυκράτη, να μη νιώσει πόνο¹¹ στην ψυχή του σαν φίλος του χτυπημένου.

---

¹⁰ **είναι αδύνατο ... το κακό:** ο Ηρόδοτος πιστεύει βέβαια στη μοίρα, η οποία όμως εκδηλώνεται μόνο μέσα από τις πράξεις των ανθρώπων, τα λάθη και τις παραλείψεις τους. Μπορείτε να το διαπιστώσετε αυτό στην περίπτωση του Πολυκράτη;

¹¹ **να μη νιώσει πόνο...:** στην πραγματικότητα τη συνθήκη φιλίας διέλυσε το 525 π.Χ. ο Πολυκράτης, όταν έμαθε για την εκστρατεία του Καμβύση στην Αίγυπτο και προτίμησε να ταχθεί με το μέρος του ισχυρού, όπως καταλαβαίνουμε από το επόμενο κεφάλαιο. Μεταξύ Πολυκράτη - Άμαση δεν υπήρχε, κατά συνέπεια, φιλία· συμμαχησαν, όταν το επέβαλε το συμφέρον τους, και ο ένας διέλυσε τη συμμαχία, όταν νόμιζε ότι δεν τον ωφελούσε.

**Ἄμασις... ἔμαθε ὅτι ἐκκομίσει τε
ἀδύνατον εἶη ἀνθρώπῳ
ἄνθρωπον ἐκ τοῦ μέλλοντος
γίνεσθαι πρήγματος καὶ ὅτι οὐκ
εὖ τελευτήσειν μέλλοι
Πολυκράτης εὐτυχέων τὰ πάντα.**

Συμμαχία Πολυκράτη Καμβύση

III44. Εναντίον αυτού του Πολυκράτη λοιπόν, που όλα του έρχονταν δεξιά, έκαναν εκστρατεία οι Λακεδαιμόνιοι, όταν επικαλέστηκαν τη βοήθειά τους οι Σάμιοι εκείνοι, που μετά απ' αυτά ίδρυσαν στην Κρήτη την πόλη Κυδωνία. Όταν δηλαδή ο Καμβύσης, ο γιος του Κύρου, συγκέντρωνε στρατό εναντίον της Αιγύπτου, ο Πολυκράτης, στέλνοντας κήρυκα κρυφά από τους

Σαμίους, τον παρακάλεσε να στείλει και σ' αυτόν, στη Σάμο, να του ζητήσει στρατό. Κι ο Καμβύσης, όταν τ' άκουσε αυτά, προθυμοποιήθηκε να στείλει στη Σάμο και να ζητήσει από τον Πολυκράτη ν' αποστείλει ναυτικό, για να τον ενισχύσει στην εκστρατεία εναντίον της Αιγύπτου. Κι αυτός ξεχώρισε εκείνους από τους πολίτες που είχε εις βάρος τους τις σοβαρότερες υποψίες ότι θα σηκώσουν επανάσταση και τους έστειλε με σαράντα τριήρεις, παραγγέλλοντας στον Καμβύση να μη τους στείλει πίσω¹².

Το τέλος του Πολυκράτη και η τύχη της Σάμου (III 120-149)

Το δαχτυλίδι που ξαναβρέθηκε δεν ήταν η μόνη απόδειξη της τύχης του Πολυκράτη: η ύπουλη «απομά-

κρυνση» των «υπόπτων» πολιτών και η αποτυχία της εκστρατείας Λακεδαιμονίων - Κορινθίων κατά της Σάμου ήταν γι' αυτόν σημάδια μεγάλης καλοτυχίας. Θα ήταν πια ήσυχος ότι δεν κινδυνεύει από το φθόνο του θείου, όταν, λίγο αργότερα, θαμπωμένος από το χρυσάφι του σατράπη Οροίτη, παρά τις παρακλήσεις των δικών του και τους χρησμούς των μάντεων, πήγε ο ίδιος για συνεννοήσεις στις Σάρδεις. Εκεί ο Πέρσης σατράπης του είχε ετοιμάσει φρικτό θάνατο· η ιστορία με το δαχτυλίδι αποτέλεσε το χρονικό της προαναγγελίας του. Όσο για τη Σάμο την περίμενε χειρότερη τύχη: την εξουσία πήρε κάποιος που ο Πολυκράτης είχε αφήσει ως τοποτηρητή, και ο Συλοσών (αδελφός του Πολυκράτη) κάλεσε τους Πέρσες να τον

βοηθήσουν. Οι Πέρσες όμως δέχτηκαν επίθεση, αντεπιτέθηκαν και τελικά «αφού έπιασαν τους κατοίκους της σαν τα ψάρια στο δίχτυ¹³, την παρέδωσαν στον Συλοσώντα ορφανεμένη απ' τους άνδρες της.» (III 149)

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Γιατί ο Πολυκράτης πέταξε το δαχτυλίδι του στη θάλασσα;
2. Πώς κρίνετε τη στάση του Άμαση προς τον Πολυκράτη και αντίστροφα; Για την τελευταία να λάβετε υπόψη σας (εκτός από το κείμενο) και τα σχόλια 3 σ. 78 και 11 σ. 89.
3. Ποια στοιχεία από παραμύθια που γνωρίζετε εντοπίσατε στη νουβέλα του Πολυκράτη;
4. Αφού συγκρίνετε τη νουβέλα του Πολυκράτη με αυτήν του Κροΐσου

και Σόλωνα, να βρείτε τα κοινά σημεία και τις διαφορές, ως προς: (α) το θέμα, (β) τις βασικές ιδέες, αντιλήψεις και (γ) τους ήρωες (κοινωνική θέση, καταγωγή). Στη συνέχεια να σχολιάσετε στην τάξη τις (κοινές στα δύο κείμενα) αντιλήψεις του Ηροδότου για τον άνθρωπο.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ποιος είναι ο ρόλος της τύχης ή του τυχαίου στη νουβέλα του Πολυκράτη; Να συζητήσετε γενικότερα το ρόλο του τυχαίου π.χ. στην καθημερινή ζωή, στην επιστήμη και στη λογοτεχνία (από τα κείμενα που έχετε διδαχτεί ή έχετε διαβάσει μόνοι σας).

Αφού χωριστείτε σε ομάδες, να αναλάβετε ένα από τα επιμέρους

θέματα της εργασίας. Οι ομάδες ανακοινώνουν στην τάξη τις εργασίες τους, τις συζητούν και γράφουν το τελικό κείμενο.

---

¹² **να μη τους στείλει πίσω:** η «εξαφάνιση» (εδώ εξορία) των αντιπάλων είναι συνηθισμένη πρακτική των τυράννων.

¹³ **σαν τα ψάρια στο δίχτυ:** (πρωτότυπο «σαγηνεύσαντες»): πρόκειται για τη μέθοδο της «σαγήνευσης» («σαγήνη»: δίχτυ ψαρέματος) που είχε θεωρηθεί επινόηση του «παραμυθά» Ηροδότου. Σήμερα υπάρχουν αποδεικτικά στοιχεία ότι εφαρμοζόταν και από άλλους λαούς της Ανατολής. Οι στρατιώτες πιάνονταν χέρι με χέρι σε κύκλο κλείνοντας όλη την περιοχή στην

οποία θα έπιαναν αιχμαλώτους και προχωρούσαν προς το κέντρο του κύκλου, συλλαμβάνοντας όποιον βρισκόταν μέσα σ' αυτόν. Τη μέθοδο αυτή είχαν εφαρμόσει οι Πέρσες σε πολλά νησιά. Ο Πλάτων περιγράφει την εφαρμογή της στην Ερέτρια το 490 π.Χ. πριν από τη μάχη του Μαραθώνα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Ο Άμασης, βασιλιάς της Αιγύπτου, βλέποντας πως ο φίλος του Πολυκράτης, τύραννος της Σάμου, γνωρίζει μόνο επιτυχίες, τον συμβουλεύει να προξενήσει μόνος του κάποιο κακό στον εαυτό του, για να μην προκαλέσει το φθόνο του θεού.

Ο Πολυκράτης.....

**Συνεχίστε την ιστορία,
προσέχοντας να συμπεριλάβετε τα
βασικά σημεία της σε δέκα, το
πολύ, γραμμές.**

Παράλληλο κείμενο

**Η συμβουλή του Θρασυβούλου
στον Περίανδρο**

**Ο Ηρόδοτος μας αφηγείται ότι ο
Περίανδρος (τύραννος της
Κορίνθου 625- 585 π.Χ.) έστειλε
άνθρωπό του στον τύραννο της
Μιλήτου Θρασύβουλο, για να μάθει
πώς θα διατηρήσει σταθερό το
καθεστώς του: «Κι ο Θρασύβουλος,
πήρε τον άνθρωπο που ήρθε από
τον Περίανδρο έξω από την πόλη,
κι αφού μπήκαν σε χωράφι με**

σπαρτά, από τη μια διέσχισε τα μεστωμένα στάχια, ρωτώντας και ξαναρωτώντας και μπερδεύοντας τον απεσταλμένο, ποιος λόγος τον έφερε από την Κόρινθο, κι από την άλλη, έτσι κι έβλεπε κάποιο στάχια να υψώνεται πάνω απ' τ' άλλα, το τσάκιζε, και τσακίζοντας το το έριχνε καταγής, συνεχώς· μ' αυτό τον τρόπο τα πιο καμαρωτά και τα πιο ψηλά στάχια τα ρήμαξε». (V 92)

Ο απεσταλμένος του Περίανδρου δεν κατάλαβε το νόημα της συμπεριφοράς του Θρασύβουλου και νόμισε πως είχε πάθει κάτι το μυαλό του. Όταν όμως επέστρεψε στην Κόρινθο και διηγήθηκε στον Περίανδρο τα καθέκαστα, ο Περίανδρος κατάλαβε ότι ο Θρασύβουλος τον συμβούλευε πως έπρεπε να σκοτώνει τους καλύτερους πολίτες,

αυτούς που ξεχωρίζουν από τους άλλους. Από τότε έδειξε τη σκληρότητά του απέναντι στους συμπολίτες του σ' όλη της τη έκταση.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Να εντοπίσετε κοινά στοιχεία στη συμπεριφορά των τριών τυράννων (Πολυκράτη, Θρασυβούλου, Περίανδρου) και να συζητήσετε γιατί οι τύραννοι ακολουθούν αυτό το πρότυπο συμπεριφοράς.
2. Η ιστορία του Θρασυβούλου ανήκει στα ανέκδοτα*. Ποια χαρακτηριστικά των ανεκδότων εντοπίζετε σ' αυτήν;

Οι Κυψελίδες, τύραννοι της Κορίνθου στους οποίους ανήκε ο Περίανδρος, αφιέρωναν πολλά πλούσια δώρα στους ναούς. Στην εικόνα χρυσό ανάθημα των Κυψελιδών που βρίσκεται στο Μουσείο Καλών Τεχνών της Βοστώνης.

ΕΝΟΤΗΤΑ 8η

ΤΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ ΙΙΙ 80- 83

Εισαγωγικά στην ενότητα: Μετά το θάνατο του Καμβύση ανέβηκε στον περσικό θρόνο ένας μάγος, ο Ψευτο-Σμέρδης¹⁴. Επτά επίλεκτοι Πέρσες (ανάμεσά τους ο Δαρείος) συνωμοτούν, τον ανατρέπουν και έπειτα συζητούν ποιο είναι το καλύτερο πολίτευμα για την Περσία.

Θεματικά κέντρα

- *Λόγος του Οτάνη*
- *Λόγος του Μεγάβυξου*
- *Λόγος του Δαρείου*

Ο Οτάνης υπέρ της δημοκρατίας κατά της μοναρχίας

III80. Κι όταν κατακάθισε η ταραχή¹⁵ και πέρασαν πέντε μέρες, αυτοί που σήκωσαν επανάσταση

εναντίον των μάγων¹⁶ έκαναν
συμβούλιο για την κατάσταση γενι-
κά και ακούστηκαν πράγματα που
μερικοί Έλληνες δεν τα πιστεύουν,
ωστόσο ακούστηκαν τωόντι¹⁷.

Λοιπόν ο Οτάνης προέτρεπε να
κάνουν την εξουσία κοινό κτήμα
των Περσών¹⁸, μιλώντας έτσι:

«Έχω τη γνώμη ποτέ πια να μην
αναδειχτεί ένας ανάμεσά μας
μονάρχης¹⁹. γιατί ούτε ευχάριστο
είναι ούτε καλό. Είδατε βέβαια την
αλαζονεία του Καμβύση, που τον
οδήγησε στα άκρα, κι από την άλλη
έχετε τις εμπειρίες σας από την
αλαζονεία των μάγων. Και πώς θα
μπορούσε η μοναρχία να είναι κάτι
το αξιосύστατο, την ώρα που ο
μονάρχης μπορεί ανεξέλεγκτα²⁰ να
κάνει ό,τι θέλει; Γιατί ακόμα και τον
πιο ενάρετο άνθρωπο, αν υψωθεί

σε τέτοιο αξίωμα, θα τον έκανε να ξεστρατίσει απ' τις μετρημένες σκέψεις. Γιατί η ευτυχία που αποχτά τον εξωθεί σε υπεροψία²¹, ενώ ο φθόνος απ' την ώρα που γεννιέται ο άνθρωπος είναι ριζωμένος μέσα του· κι από την ώρα που κυριεύεται απ' αυτά τα δυο, δεν υπάρχει κακία που να μη την έχει, αφού απ' τη μια μεριά είναι ο κορεσμός που τον ωθεί από υπεροψία να πράττει πολλά και απάνθρωπα, κι απ' την άλλη ο φθόνος. Βέβαια ένας τύραννος δεν έπρεπε να νιώθει φθόνο, αφού κανένα αγαθό δεν του λείπει· η συμπεριφορά του όμως στους συμπολίτες του δείχνει το εντελώς αντίθετο· δηλαδή τρέφει φθόνο για τους εξάίρετους πολίτες²², όσο υπάρχουν και είναι ζωντανοί, και

βρίσκει τη χαρά του με τους χειρότερους πολίτες· κι είναι ο πρώτος και καλύτερος στο να υιοθετεί τις συκοφαντίες. Κι είναι το πιο αλλοπρόσαλλο πράγμα του κόσμου· γιατί, αν τον θαυμάζουν με μέτρο, δυσανασχετεί πως δεν τον τιμούν πολύ, κι αν τον τιμούν πάρα πολύ, δυσανασχετεί σαν να έχει να κάνει με κόλακες. Κι έρχομαι να πω τα πιο σημαντικά· ανατρέπει πατροπαράδοτα έθιμα, βιάζει γυναίκες, σκοτώνει χωρίς δικαστική απόφαση. Αντίθετα, όταν την εξουσία την έχει η πλειονότητα των πολιτών, πρώτα πρώτα το πολίτευμα έχει το ωραιότερο όνομα, ισονομία²³, και, δεύτερο, δεν κάνει τίποτα απ' όσα κάνει ο μονάρχης· γιατί τα αξιώματα ορίζονται με κλήρο, και για την εξουσία που

---

¹⁴ **Ψευτο-Σμέρδης**: ο Σμέρδης, αδελφός του βασιλιά Καμβύση, είχε δολοφονηθεί με διαταγή του ίδιου του βασιλιά. Η υπόθεση είχε κρατηθεί μυστική και έτσι δεν ήταν από την αρχή βέβαιο αν ήταν ο πραγματικός Σμέρδης ή κάποιος που εκμεταλλεύτηκε την κατάσταση.

¹⁵ **ταραχή**: την ανατροπή και το φόνο του Ψευτο-Σμέρδη ακολούθησε σφαγή των μάγων.

¹⁶ **μάγοι**: ήταν αριστοκρατική φυλή των Μήδων, η οποία κράτησε τα προνόμιά της και στο περσικό κράτος. Από τους μάγους προέρχονταν οι ιερείς.

¹⁷ **τῶντι** (<τῷ ὄντι: πράγματι): ο Ηρόδοτος αισθάνεται την ανάγκη να απευθυνθεί στον αναγνώστη (και ακροατή) διαβεβαιώνοντάς τον ότι η συζήτηση έγινε πράγματι. Στη

συζήτηση παρευρέθηκαν και οι 7 συνωμότες, αλλά το λόγο πήραν μόνο 3.

¹⁸

να κάνουν την εξουσία κοινό κτήμα: με τη φράση αυτή υπονοείται η συζήτηση στην Εκκλησία του δήμου, κυρίαρχο όργανο της δημοκρατικής πόλης στην αρχαία Ελλάδα.

¹⁹

μονάρχης: ο Ηρόδοτος δεν στρέφεται πάντοτε και με απόλυτο τρόπο κατά της μοναρχίας (βασιλείας ή τυραννίδας) ή κατά της ολιγαρχίας. Αναγνωρίζει το θετικό έργο π.χ. του Κύρου, επαινεί το πολίτευμα της Σπάρτης, το οποίο αποδεικνύεται ευεργετικό για το λαό (το χαρακτηρίζει ως *εὐνομίη*). Παρόμοια καυτηριάζει αδυναμίες του δημοκρατικού πολιτεύματος, όταν το κρίνει αναγκαίο.

²⁰ **ανεξέλεγκτα**: η απουσία ελέγχου είναι χαρακτηριστικό της μοναρχίας, το βασικότερο γνώρισμα της τυραννίας. Αντίθετα στη δημοκρατία εγγύηση για την ορθή διαχείριση ήταν η λογοδοσία των αρχόντων (αἵ εὐθυναί) στο τέλος της θητείας τους.

²¹ **υπεροψία (ύβρη), κορεσμός (κόρος)**: οι έννοιες αυτές (στις οποίες έχουμε αναφερθεί) θα είχαν κανονικά θέση σε συζήτηση μεταξύ Ελλήνων. Ο Ηρόδοτος όμως αφενός αποδίδει συχνά σε άλλους λαούς ελληνικές αντιλήψεις, αφετέρου φαίνεται να πιστεύει ότι κατά βάθος υπάρχουν θεμελιώδεις αντιλήψεις κοινές σε όλους τους ανθρώπους.

²² **τρέφει φθόνο για τους εξαίρετους πολίτες**: το επιχείρημα αυτό απηχεί πολιτικές αντιλήψεις συνηθισμένες

στην αρχαία Ελλάδα και περιγράφει προφανώς την πραγματικότητα. Θυμηθείτε (από την εισαγωγή) ότι ο Ηρόδοτος είχε προσωπική πείρα. Βλ. και «Παράλληλο κείμενο 1».

²³ **ισονομία** (ἴσα νέμω): η πρώτη σημασία της λέξης είναι δίκαιη (ίση) διανομή (των λαφύρων, των δικαιωμάτων κτλ.). Σημαίνει ισότητα συμμετοχής στα κοινά. Ο Περικλής στο εγκώμιο του για την αθηναϊκή δημοκρατία θα αναφέρει ότι όλοι οι Αθηναίοι πολίτες είχαν τις ίδιες ευκαιρίες συμμετοχής στο κράτος, στα κοινά. Τέτοιες αντιλήψεις θυμίζουν τις διακηρύξεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη της νεότερης εποχής. Στο Σύνταγμα μας σήμερα αναφέρεται (άρθρο 4): «Όλοι οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου».

ασκεί ο καθείς λογοδοτεί και η κάθε απόφαση εγκρίνεται απ' το λαό²⁴.
Λοιπόν, η γνώμη που προτείνω είναι να εγκαταλείψουμε τη μοναρχία και να δώσουμε δύναμη στην πλειοψηφία· γιατί οι πολλοί είναι το παν²⁵». Αυτή τη γνώμη λοιπόν εξέθεσε ο Οτάνης.

Ἐγγίνεται μὲν γὰρ οἱ ὕβρις ὑπὸ τῶν παρεόντων ἀγαθῶν, φθόνος δὲ ἀρχῆθεν ἐμφύεται ἀνθρώπῳ. Δύο δ' ἔχων ταῦτα ἔχει πᾶσαν κακότητα·

Πλῆθος δὲ ἄρχον πρῶτα μὲν οὐνομα πάντων κάλλιστον ἔχει, ἰσονομίην [...] ἐν γὰρ τῷ πολλῷ ἔνι τὰ πάντα.

Ο Μεγάβυξος κατά της δημοκρατίας, υπέρ της ολιγαρχίας

III81. Απ' τη μεριά του πάλι ο Μεγάβυξος²⁶ προέτρεπε να εγκαταστήσουν ολιγαρχικό πολίτευμα, λέγοντας τα εξής: «Τα όσα είπε ο Οτάνης, για να καταλύσει τη μοναρχία, ας θεωρηθούν και δικά μου λόγια· όμως, με τα όσα μας παρακίνησε να παραδώσουμε την εξουσία στο πλήθος, δεν πέτυχε το στόχο μας, την καλύτερη γνώμη· γιατί η εκχυδαϊσμένη μάζα²⁷ είναι το πιο ανόητο και το πιο αλαζονικό πράγμα του κόσμου. Και βέβαια, άνθρωποι που παν να γλιτώσουν από την αλαζονεία του μονάρχη, είναι εντελώς απαράδεχτο να πέσουν στην αλαζονεία του ασύδοτου όχλου. Γιατί ο πρώτος έχει επίγνωση του τι κάνει,

ενώ το πλήθος ούτε καν έχει επίγνωση²⁸, γιατί πώς θα μπορούσε να έχει επίγνωση κάποιος που ούτε διδάχτηκε ούτε έμαθε κάτι καλό που ν' ανταποκρίνεται στις ανάγκες του, και πέφτοντας με τα μούτρα παρασέρνει, σαν ξεχειλισμένος χείμαρρος, τις δημόσιες υποθέσεις, απερίσκεπτα; Λοιπόν, ας κυβερνηθούν δημοκρατικά αυτοί που θέλουν το κακό των Περσών, εμείς όμως, αφού, ύστερ' από επιλογή ανάμεσα στους πρώτους και καλύτερους σχηματίσουμε συλλογική ηγεσία, σ' αυτή να παραχωρήσουμε την εξουσία· γιατί ανάμεσα σ' αυτούς θα είμαστε κι εμείς οι ίδιοι, κι είναι λογικό οι καλύτεροι άντρες να παίρνουν τις καλύτερες αποφάσεις». Αυτή τη γνώμη λοιπόν εξέθεσε ο Μεγάβυξος.

Ο Δαρείος
(λεπτομέρεια ανάγλυφου
από την Περσέπολη).
Μουσείο Τεχεράνης.

**Ο Δαρείος κατά της ολιγαρχίας και
της δημοκρατίας υπέρ της
μοναρχίας**

**III82. Τρίτος ο Δαρείος δήλωσε τη
γνώμη του λέγοντας: «Απ' αυτά
που είπε ο Μεγάβυξος, τα όσα
αφορούν στον πολύ λαό μου
φαίνεται ότι τα είπε σωστά, όμως
στα όσα αφορούν στην ολιγαρχία
πέφτει έξω. Γιατί, αν βάλουμε
μπροστά μας αυτά τα τρία (κι ας
πάρουμε το καθένα τους στην
καλύτερη εφαρμογή του) δηλαδή**

---

²⁴ **με κλήρο ... λογοδοτεί ... απ' το λαό:** τρία από τα βασικά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας: η ανάδειξη των αρχόντων με κλήρο, η λογοδοσία στο τέλος της θητείας και η κυριαρχία του λαού, ο οποίος καλείται να αποφασίσει. Βέβαια υπήρχαν και αιρετοί άρχοντες.

²⁵ **οι πολλοί είναι το παν:** την ίδια άποψη θα εκφράσει αργότερα ο φιλόσοφος Αριστοτέλης στα Πολιτικά του, υπερασπιζόμενος την αρχή της καθολικής ψηφοφορίας.

²⁶ **Μεγάβυξος:** άλλες εκδόσεις έχουν τον τύπο Μεγάβυζος.

²⁷ **η εκχυδαϊσμένη μάζα...:** ο Μεγάβυξος μιλάει με εμπάθεια για τους πολλούς, για το λαό της δημοκρατίας, κατηγορώντας τον για «αλαζονεία». Θυμηθείτε όσα υποστήριξε πριν ο Οτάνης.

²⁸ **επίγνωση**: δεν θα μπορούσε όμως ο λαός να διδαχτεί και να αποκτήσει επίγνωση;

τη δημοκρατία και την ολιγαρχία και τη μοναρχία στην άριστη μορφή τους²⁹, υποστηρίζω ότι ανάμεσά τους πολύ ανώτερο είναι το τελευταίο. Γιατί δεν μπορούμε να φανταστούμε τίποτε καλύτερο από έναν άντρα με μοναδική αρετή³⁰. γιατί, έχοντας οδηγό στις ενέργειες του σκέψη αντάξια του, θα κυβερνά άψογα το πλήθος και θα κρατιούνται κατά τον καλύτερο τρόπο μυστικές οι αποφάσεις που έχουν να κάνουν με τους εχθρούς. Στην ολιγαρχία όμως, καθώς πολλοί θέτουν την αρετή τους στην υπηρεσία του κοινού συμφέροντος, δημιουργούνται συνήθως ισχυρά

προσωπικά μίση³¹· γιατί η επιθυμία του καθενός τους να είναι ο κορυφαίος και να επιβάλλει τη γνώμη του οδηγεί σε μεγάλες έχθρες ανάμεσα τους, που οδηγούν σε πολιτικές διαμάχες· και οι πολιτικές διαμάχες οδηγούν σε φονικά, κι οι φόννοι ανοίγουν το δρόμο στη μοναρχία· κι αυτή η κατάληξη αποδεικνύει πόσο αυτό το πολίτευμα είναι το άριστο. Πάλι, αν έχει την εξουσία το πλήθος, είναι αδύνατο να μη προκύψει εξαχρείωση· κι όταν προκύψει εξαχρείωση στα κοινά πράγματα, δε δημιουργούνται μίση ανάμεσα στους φαύλους, αλλά ισχυρές ομάδες φίλων γιατί αυτοί που φέρνουν την εξαθλίωση στα κοινά δρουν συνωμοτικά. Κι αυτή η κατάσταση συνεχίζεται, ωστόσο κάποιος γίνει ηγέτης της δημοκρατικής μερίδας και

καταργήσει αυτά τα υποκείμενα· και γι' αυτή του την πράξη εξασφαλίζει το θαυμασμό του λαού και μες σ' αυτόν τον θαυμασμό αναδεικνύεται ουσιαστικά μονάρχης. Και μ' όλ' αυτά κι αυτός κάνει φανερό ότι το ανώτερο είναι η μοναρχία. Και, για να τα πω συνοπτικά με μια φράση, από πού προήλθε η ελευθερία μας και ποιος μας την έδωσε; Ο πολὺς λαός, η ολιγαρχία ή ο μονάρχης³²; Η γνώμη μου είναι λοιπόν, εφόσον σε έναν άντρα χρωστάμε την ελευθερία μας, να περιφρουρήσουμε το αντίστοιχο πολίτευμα, κι επιπρόσθετα να μην καταργήσουμε τους πατροπαράδοτους νόμους που έχουν καλώς· γιατί δε θα μας βγει σε καλό».

Η απόφαση του Οτάνη

III83. Λοιπόν είχαν μπροστά τους αυτές τις τρεις γνώμες και οι υπόλοιποι τέσσερις απ' τους εφτά ασπάστηκαν αυτή την τελευταία. Κι ο Οτάνης, αφού η γνώμη του, με την οποία επιδιώκει να εγκαθιδρύσει ισονομία στους Πέρσες, μειοψήφησε, είπε, έτσι που να τον ακούν όλοι τους, τα εξής: «Σύντροφοι επαναστάτες, είναι ολοφάνερο πια ότι ένας από μας πρέπει να γίνει βασιλιάς, είτε σ' όποιον πέσει ο κλήρος είτε όποιον αναδείξει η πλειοψηφία των Περσών, αν τ' αφήσουμε σ' αυτούς, ή με κάποια άλλη μεθόδευση³³. εγώ λοιπόν αποσύρομαι απ' τη διεκδίκηση· γιατί δεν επιθυμώ ούτε να εξουσιάζω ούτε να με εξουσιάζουν και παραιτούμαι απ' την αξίωση να

πάρω την εξουσία με τον όρο κανένας από σας να μη με εξουσιάζει, ούτε εμένα τον ίδιο ούτε τους απογόνους μου σ' όλες τις μελλοντικές γενιές». Αυτά είπε κι οι άλλοι έξι τα αποδέχτηκαν έτσι αυτός παραιτήθηκε από τη διεκδίκηση και αποσύρθηκε. Και σήμερα αυτή η οικογένεια κρατά συνέχεια, μονάχα αυτή, την ελευθερία της³⁴ στο περσικό κράτος και δέχεται μόνο όσες διαταγές θέλει, χωρίς να παραβαίνει τους νόμους των Περσών.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Μπορείτε να βρείτε και άλλα επιχειρήματα υπέρ ή κατά των πολιτευμάτων που εξετάζονται; (Αφού πρώτα συμπληρώσετε την άσκηση της ανακεφαλαίωσης).

2. Να συζητήσετε τα χαρακτηριστικά της δημοκρατίας και τις προϋποθέσεις για τη σωστή λειτουργία της, όπως προκύπτουν από τους λόγους των τριών Περσών.

3. Πώς αντιμετωπίζει η εξουσία τον πολίτη στο καθένα από αυτά τα πολιτεύματα; Να συζητήσετε το θέμα στην τάξη, παίρνοντας υπόψη σας και τα παράλληλα κείμενα.

---

²⁹

στην άριστη μορφή τους: ο Δαρείος φαίνεται πιο διπλωματικός ή «πονηρός»: αναγνωρίζει ότι υπάρχουν θετικά σε όλα τα πολιτεύματα, αφού δέχεται ότι μπορούν να έχουν άριστη μορφή, και παρουσιάζει τα πλεονεκτήματα της μοναρχίας αντί να επικρίνει τα άλλα πολιτεύματα. Εμφανίζεται ήρεμος σε αντίθεση με τον εμπαθή

Μεγάβυξο και δημιουργεί κλίμα ευνοϊκό για τις απόψεις του.

³⁰ **με μοναδική αρετή:** φαίνεται να θεωρεί ως δεδομένο ότι ο μονάρχης θα είναι ο άριστος.

³¹ **ισχυρά προσωπικά μίση:** είναι πράγματι αναπόφευκτο και γιατί;

³² **μονάρχης:** δεν αναφέρει όνομα, όλοι όμως καταλαβαίνουν ότι ο Δαρείος εννοεί τον Κύρο, που ελευθέρωσε τους Πέρσες από τους Μήδους και ίδρυσε το περσικό κράτος (βλ. 3η ενότητα).

³³ **κάποια άλλη μεθόδευση:** αφού δεν αποδέχονται οι άλλοι τη δημοκρατία και τους τρόπους ανάδειξης που εκείνη καθιερώνει, δεν δέχεται να αναλάβει αξίωμα με άλλο τρόπο, με «μεθόδευση».

³⁴ **ελευθερία:** εδώ η απαλλαγή από την εξουσία του μονάρχη. Πράγματι

η οικογένεια του Οτάνη απολάμβανε την ελευθερία αυτή.

Παράλληλα κείμενα

1. Το πάθημα των τυράννων

Θα σου αναφέρω, Σιμωνίδη, κι άλλο ένα φοβερό πάθημα των τυράννων. Γνωρίζουν βέβαια και αυτοί εξίσου καλά όσο και οι ιδιώτες ποιοι είναι κόσμιοι και σοφοί και δίκαιοι. Αλλά, αντί να τους θαυμάζουν, τους φοβούνται: τους ανδρείους τους φοβούνται μήπως αποτολμήσουν τίποτε για χάρη της ελευθερίας, τους σοφούς μήπως μηχανευθούν κάτι εις βάρος τους και τους δικαίους μήπως το πλήθος επιθυμήσει να κυβερνηθεί απ' αυτούς. Όταν λοιπόν τους βγάλουν κρυφά από τημέση όλους αυτούς, ποιοι άλλοι

τους απομένουν για να χρησιμο-
ποιήσουν εκτός από τους άδικους,
τους ακρατείς και τους δουλοπρε-
πείς; Στους άδικους έχουν
εμπιστοσύνη, επειδή και αυτοί
φοβούνται, όπως και οι τύραννοι,
μήπως οι πόλεις ελευθερωθούν
ποτέ και τους καθίσουν στο σκαμνί·
τους ακρατείς τους εμπιστεύονται,
επειδή τους χρειάζονται προκειμέ-
νου ν' ασκήσουν την τωρινή τους
εξουσία, και τους δουλοπρεπείς,
επειδή ούτε οι ίδιοι κρίνουν τον
εαυτό τους άξιο της ελευθερίας.
Από την πλευρά μου, τουλάχιστον,
θεωρώ τρομερό τούτο το πάθημα,
άλλους δηλαδή να νομίζεις για
καλούς κι άλλους να 'σαι
υποχρεωμένος να χρησιμοποιείς.

Ξενοφῶν Ἰέρων V 1-3.
Μετάφραση: Π. Κονδύλης

2. Η δύναμη της δημοκρατίας

Λοιπόν η δύναμη της Αθήνας είχε μεγαλώσει, και γίνεται φανερό πως όχι μόνο σ' έναν τομέα, αλλά παντού η δημοκρατία είναι σπουδαίο πράμα, αφού οι Αθηναίοι, όσο καιρό κυβερνιούνταν από τυράννους, δεν ήταν ανώτεροι πολεμιστές από κανένα γειτονικό τους λαό, όταν όμως λυτρώθηκαν από τους τυράννους, έγιναν πρώτοι, και με μεγάλη διαφορά· κι απ' αυτό γίνεται φανερό πως, όσο ήταν καταπιεσμένοι, δεν ήθελαν να δείξουν την παλικάριά τους, γιατί θα εξυπηρετούσαν το δυνάστη τους, όταν όμως λυτρώθηκαν, ο καθένας τους για δικό του καλό έβαζε τα δυνατά του για τη νίκη.

Ηρόδοτος V 78

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

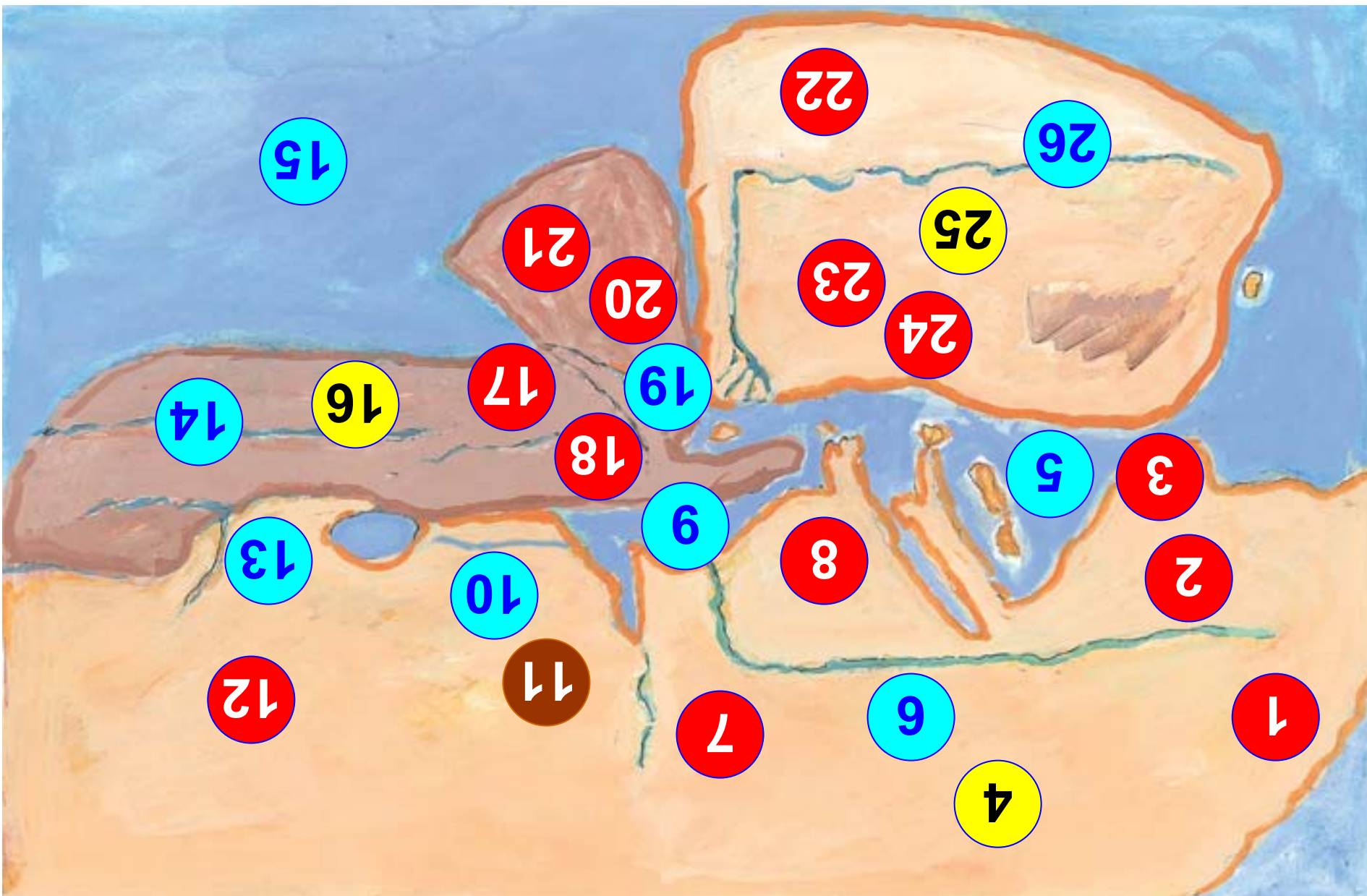
1. Να συζητήσετε την εξήγηση που δίνει ο Ιέρων (παράλληλο κείμενο 1) για τη συμπεριφορά του τυράννου, παίρνοντας υπόψη σας και όσα αναφέρει στο λόγο του ο Οτάνης.

2. Με την πτώση της τυραννίας στην Αθήνα εφαρμόζονται οι δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις του Κλεισθένη και η πόλη αποκτά μεγάλη δύναμη. Προσέξτε την εξήγηση που δίνει ο Ηρόδοτος στο παράλληλο κείμενο 2 και συζητήστε έπειτα στην τάξη τις πολιτικές ιδέες του ιστορικού, όπως προκύπτουν από όλη την ενότητα.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

Σε συζήτηση στα περσικά ανάκτορα για το πολίτευμα που θα έπρεπε να ισχύσει μετά την καταστολή της εξέγερσης των μάγων, ο Οτάνης υποστηρίζει τη δημοκρατία, ο Μεγάβυξος την ολιγαρχία και ο Δαρείος τη μοναρχία.

Χρησιμοποιώντας ως θεματική πρόταση την παραπάνω περίοδο, γράψτε μία παράγραφο, όπου θα δίνετε επιγραμματικά τα βασικότερα επιχειρήματα καθενός από τους τρεις συζητητές.

Προηγούμενη Σελίδα:

«Ο κόσμος του Ηροδότου». Από τις περιγραφές του ιστορικού μπορούμε να υποθέσουμε ότι έτσι περίπου αντιλαμβάνονταν τον κόσμο

1	ΚΕΛΤΕΣ
2	ΛΙΓΥΕΣ
3	ΙΒΗΡΕΣ
4	ΕΥΡΩΠΗ
5	Βόρειος Θάλασσα
6	ΙΣΤΡΟΣ (Δούναβης)
7	ΣΚΥΘΕΣ
8	ΘΡΑΚΗ
9	Εύξεινος Πόντος
10	Φάσης ποταμός
11	Όρος Καύκασος
12	ΜΑΣΣΑΓΕΤΕΣ
13	Αράξης ποταμός
14	Ινδός ποταμός

15	Ερυθρά Θάλασσα
16	ΑΣΙΑ
17	ΠΕΡΣΕΣ
18	ΑΡΜΕΝΙΑ
19	Τίγρης & Ευφράτης ποταμός
20	ΑΣΣΥΡΙΑ
21	ΑΡΑΒΙΑ
22	ΑΙΘΙΟΠΕΣ
23	ΑΙΓΥΠΤΟΣ
24	ΛΩΤΟΦΑΓΟΙ
25	ΛΙΒΥΗ (Αφρική)
26	Νείλος ποταμός

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ (ΙV) ΜΕΛΠΟΜΕΝΗ

Η μούσα
Μελπομένη

ΕΝΟΤΗΤΑ 9η (α) Ο Ηρόδοτος ως γεωγράφος

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το τέταρτο βιβλίο της *Ίστορίας* περιλαμβάνει τις εκστρατείες του Δαρείου στη Σκυθία (514 π.Χ.) και στη Λιβύη. Με την πρώτη εκστρατεία ο Δαρείος διαπράττει, κατά τον Ηρόδοτο, ύβρη, αφού θέλει να ενώσει υπό την κυριαρχία του δυο κόσμους χωριστούς και διαφορετικούς, Ασία και Ευρώπη. Ο Ηρόδοτος, πριν αφηγηθεί τα γεγονότα των

εκστρατειών, παραθέτει «λόγους» για τις χώρες εναντίον των οποίων στράφηκε ο Δαρείος («σκυθικό» και «λιβυκό λόγο» αντίστοιχα).

Αναφέρεται στην καταγωγή των Σκυθών, τη μυθολογία τους, τη φύση της χώρας, τους «νόμους» και τα «θωμάσια». Εδώ φαίνεται ο ερευνητής Ηρόδοτος, που επηρεάζεται από το φιλοπερίεργο ιωνικό πνεύμα και την ιωνική παράδοση της εθνογραφίας, ο περιηγητής και γεωγράφος.

- Ο Ηρόδοτος σχολιάζει το χάρτη του Εκαταίου:

IV36. Γελώ ακόμα και βλέποντας ότι πολλοί κιόλας σχεδίασαν χάρτες της οικουμένης, κι όμως κανείς δεν έδωσε λογικές εξηγήσεις απ' αυτούς που εικονίζουν τον Ωκεανό να κυλά τα ρεύματα του

γύρω γύρω από τη γη, που την
παριστάνουν ολοστρόγγυλη, λες κι
έγινε με τόρνο, και που κάνουν την
Ασία και την Ευρώπη ίσες.

Ο χάρτης του Εκαταίου

• Στο «λιβυκό λόγο» ο Ηρόδοτος
μας πληροφορεί για τον πρώτο
περίπλου της Αφρικής, που έγινε
περίπου το 600 π.Χ. (2100 χρόνια
πριν από τον Βάσκο ντε Γκάμα):

IV42. Γιατί βέβαια είναι γνωστό πως η Λιβύη (= η Αφρική) βρέχεται γύρω γύρω από θάλασσα, εκτός από το μέρος της που συνορεύει με την Ασία, κάτι που πρώτος, απ' ό,τι ξέρουμε, το έκανε ολοφάνερο ο Νεκώς, ο βασιλιάς της Αιγύπτου, που όταν σταμάτησε το σκάψιμο της διώρυγας που από το Νείλο φτάνει στον Αραβικό κόλπο, έστειλε με πλοίο Φοίνικες, με εντολή να γυρίσουν από τις Ηράκλειες στήλες και, διασχίζοντας τη βόρεια θάλασσα (= τη Μεσόγειο) να καταπλεύσουν στην Αίγυπτο· λοιπόν ξεκίνησαν οι Φοίνικες από την Ερυθρά θάλασσα και αρμένιζαν στη νότια θάλασσα (= τον Ινδικό ωκεανό)· και, κάθε που ερχόταν φθινόπωρο, έπιαναν στεριά σ' όποιο μέρος της Λιβύης έφταναν με τα πλοία τους, έσπερναν τη γη και

περίμεναν να ωριμάσει το σιτάρι, κι αφού το θέριζαν συνέχιζαν το ταξίδι τους· κι έτσι διάβηκαν δυο χρόνια και τον τρίτο χρόνο προσπέρασαν τις Ηράκλειες στήλες (= Γιβραλτάρ) και κατέπλευσαν στην Αίγυπτο. Και λέγανε - εγώ βέβαια δεν δίνω πίστη στα λόγια τους, μπορεί όμως κάποιος άλλος να έδωσε - ότι, καθώς έκαναν με τα πλοία τους το γύρο της Λιβύης, είχαν τον ήλιο στο δεξί τους χέρι.

ΘΕΜΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Αφού διαβάσετε τα παραπάνω κείμενα, να συζητήσετε τις παρατηρήσεις του Ηροδότου και τις επικρίσεις που διατυπώνει για τον Εκαταίο, προσέχοντας ποιες είναι οι γεωγραφικές γνώσεις του ιστορικού. Ο χάρτης «ο κόσμος του Ηροδότου» (σ.128) θα σας βοηθήσει.

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ (V) ΤΕΡΨΙΧΟΡΗ

Η μούσα
Τερψιχόρη

ΕΝΟΤΗΤΑ 9η (β) Η καταγωγή των Μακεδόνων– Η Ιωνική επανάσταση

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα πρώτα κεφάλαια του V βιβλίου περιλαμβάνουν τις επιχειρήσεις για την υποταγή της Θράκης, τις οποίες οργάνωσε ο Πέρσης στρατηγός Μεγάβαζος, με εντολή του Δαρείου, όταν ο τελευταίος αποχώρησε από την περιοχή νικημένος από τους Σκύθες. Σε μια αποστολή

του Μεγάβαζου για την υποταγή της Μακεδονίας, αναδείχτηκε ο νεαρός τότε Αλέξανδρος (που βασίλευσε αργότερα ως Αλέξανδρος Α') και ο Ηρόδοτος τονίζει με έμφαση την ελληνική καταγωγή των Μακεδόνων, αναφέροντας μεταξύ άλλων πως, όταν ο Αλέξανδρος θέλησε να συμμετάσχει σε αγώνα δρόμου στους Ολυμπιακούς Αγώνες, μερικοί αντίπαλοι του ζήτησαν να αποκλειστεί, ισχυριζόμενοι ότι δεν είναι Έλληνας. Ο Αλέξανδρος όμως απέδειξε ότι κατάγεται από τη βασιλική οικογένεια του Αργούς, οι κριτές συμφώνησαν πως είναι Έλληνας και έτσι πήρε μέρος στους αγώνες.

Τα υπόλοιπα κεφάλαια αναφέρονται στην ιωνική επανάσταση (499-494 π.Χ.), που αποτέλεσε την αφορμή για τις εκστρατείες των

Περσών εναντίον της Ελλάδας και ταυτόχρονα το πρώτο επεισόδιο των περσικών πολέμων. Η αφήγηση της ιωνικής επανάστασης τελιώνει στο έκτο βιβλίο. Ο Ηρόδοτος τη θεωρεί έργο δύο προσώπων (του τυράννου της Μιλήτου Ιστιαίου και του γαμπρού του Αρισταγόρα), τα οποία και επικρίνει. Πιστεύει ότι η απόφαση της Αθήνας να ανταποκριθεί στο αίτημα του Αρισταγόρα για βοήθεια (που η Σπάρτη είχε απορρίψει) ήταν λάθος, και χαρακτηρίζει την αποστολή πλοίων από την Αθήνα και την Ερέτρια «αρχή κακών για τους Έλληνες», ίσως επειδή ήταν δύσκολο να επιτύχει τη στιγμή εκείνη η επανάσταση. Με τη βοήθεια των Αθηναίων και των Ερετριέων, οι επαναστάτες κυρίευσαν τις Σάρδεις και πυρπόλησαν την πόλη· μαζί κάηκε το ιερό της

«Μεγάλης Μητέρας», της θεάς Κυβήβης (= Κυβέλης). Γρήγορα όμως υποχώρησαν, ηττήθηκαν στην Έφεσο και οι Αθηναίοι εγκατέλειψαν τους Ίωνες. Οι Πέρσες στο εξής θα δικαιολογούν κάθε εχθρική, ιερόσυλη ή απάνθρωπη πράξη τους από την πυρπόληση του ιερού της Κυβήβης, ενώ ένας δούλος του Δαρείου θα αναλάβει να του επαναλαμβάνει καθημερινά «δέσποτα, μέμνησο των Αθηναίων». Οι Ίωνες συνέχισαν τον αγώνα και ελληνικές πόλεις από τον Εύξεινο Πόντο ως την Κύπρο προσχώρησαν στην επανάσταση, αλλά τελικά δεν μπόρεσαν να αντέξουν μπροστά στη δύναμη του Μεγάλου Βασιλιά. Η Μίλητος μετά από πολιορκία κυριεύθηκε (494 π.Χ.), καταστράφηκε και «ερημώθηκε από

Μιλησίους». Το επόμενο έτος, 493 π.Χ., οι Πέρσες κατέλαβαν με το ναυτικό τους τα νησιά Χίο, Λέσβο, Τένεδο, συνέλαβαν με «σαγήνευση»* τους κατοίκους και ερήμωσαν τις πόλεις της Ιωνίας. (Βλ. χάρτη 2, τόμος 3ος, σ. 21-24).

Και στο βιβλίο αυτό ο ιστορικός επεκτείνεται σε διάφορα θέματα, παρεκκλίνοντας από τον κύριο άξονα της αφήγησής του. Η εκτενέστερη και σημαντικότερη από τις παρεκβάσεις* αυτές αφορά την ιστορία της Αθήνας από το θάνατο του Πεισιστράτου ως τις παραμονές της Ιωνικής επανάστασης.

Η Κύπρος πήρε μέρος στην Ιωνική επανάσταση με επικεφαλής το βασιλιά της Σαλαμίνας. Κυπριακά νομίσματα: από αριστερά στατήρας Πάφου, στατήρας Λαπήθου (κεφαλή Αθηνάς), δίδραχμο Σαλαμίνας. Μουσείο Λευκωσίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

ΒΙΒΛΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ενότητα 4: Αιγύπτιος λόγος: Η χώρα και ο Νείλος 7

Ενότητα 5: «Θωμάσια» και «νόμοι» των Αιγυπτίων 25

Ενότητα 6: Μνημεία της Αιγύπτου 51

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

Ενότητα 7: Το δαχτυλίδι του Πολυκράτη 74

Ενότητα 8: Τα πολιτεύματα 101

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

Ενότητα 9α: Ο Ηρόδοτος ως γεωγράφος (περίληψη) 131

ΒΙΒΛΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

Ενότητα 9β: Η καταγωγή των Μακεδόνων – Η Ιωνική επανάσταση (περίληψη) 136

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.